

---

# ปัจจัยที่ทำให้ญี่ปุ่น เจริญเร็ว

---

สัญญา สัญญาวิวัฒน์\*

---

---

## ความนำ

---

ญี่ปุ่นสามารถพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าทัดเทียมกับประเทศอุตสาหกรรมตะวันตกได้อย่างรวดเร็ว น่าทึ่ง จนพาให้ประเทศที่เจริญมาก่อนอเมริกา และประเทศที่ยังไม่เจริญอยากเอาอย่าง เช่นประเทศมาเลเซียมีนโยบาย Look East (มองตะวันออก หมายถึงญี่ปุ่นโดยเฉพาะ แต่ก็รวมเอาไต้หวันและเกาหลีใต้ไว้ในความคิดด้วย เพราะสองประเทศนี้ก็สามารถพัฒนาประเทศไปได้ไกลพอสมควร แต่อย่างไรก็ยังไม่ถึงขั้นญี่ปุ่น) ประเทศไทยของเราก็รวมอยู่ในกลุ่มที่อยากเอาอย่างญี่ปุ่นด้วยเหมือนกัน ผู้สนใจเกี่ยวกับเรื่องนี้พากันคิดว่า อันที่จริงญี่ปุ่นก็เริ่มพัฒนาประเทศมาพร้อม ๆ กับเรา คือเริ่มในปี 2411 อันเป็นปีเริ่มต้นของรัชกาลที่ 5 ซึ่งเป็นปีที่ญี่ปุ่นเริ่มเปิดประเทศหลังจากปีค.ศ. 200 กว่าปี และเป็นการเริ่มพัฒนาครั้งใหญ่ของรัชสมัยเมจิ แต่ปัจจุบันประเทศญี่ปุ่นก้าวหน้าไปไกลลิบจนประเทศไทยมองไม่เห็นฝุ่น

---

\* Visiting Professor ณ มหาวิทยาลัย Tsukuba ประเทศญี่ปุ่น

ปัญหาว่าญี่ปุ่นทำอะไร มีปัจจัยอะไรที่สำคัญส่งเสริมสนับสนุนให้ญี่ปุ่นประสบความสำเร็จอย่างงดงามเช่นนั้น ในขณะที่ประเทศอื่นยังล้าหลัง ประเทศไทยขบไม่ทัน ปัจจัยเหล่านั้นจะต้องมีอยู่แน่ ๆ ปัญหาว่ามีอะไรบ้าง คงจะไม่มีปัจจัยเดียวแน่นอน บทความนี้จะพยายามรวบรวมปัจจัยเหล่านั้นมาตีแผ่ตามที่คุณเขียนได้ศึกษาจากเอกสารและการสังเกตความเป็นไปในสังคมญี่ปุ่นด้วยสายตาของตนมาเป็นเวลานานพอสมควร นับตั้งแต่ 2507 อันเป็นเวลาที่คุณเขียนได้เห็นสังคมญี่ปุ่นเป็นครั้งแรก แล้วก็ได้ไปเยือนอีกในภายหลัง จนกระทั่งได้ไปทำงานสอนหนังสือในมหาวิทยาลัยญี่ปุ่นมาตั้งแต่ต้นปี 2527 อย่างไรก็ดี ต้องถือว่าข้อมูลที่ใช้ประกอบการเขียนเรื่องนี้ยังฉาบฉวย ไม่ลึกลึกหนักแน่นเชิงวิทยาศาสตร์ แต่ก็คงพอชักนำความสนใจเรียกร้องให้เอาใจใส่ในปัจจัยสำคัญบางอย่างเป็นพิเศษ อาจเป็นจุดให้มีการสนใจศึกษาอย่างละเอียดลึกซึ้งในโอกาสต่อไป จากข้อความที่จะปรากฏต่อไป อาจจะตอบคำถามบางประการได้บ้างว่า ประเทศต่าง ๆ ถ้าจะเอาอย่างญี่ปุ่นควรจะสนใจเรื่องอะไร ควรส่งเสริมสนับสนุนสิ่งใดในกระบวนการพัฒนาของตน ควรทุ่มงบประมาณและทรัพยากรคนและธรรมชาติไปในเรื่องใด และท้ายที่สุด เราอาจประเมินได้ว่า เราจะเอาอย่างญี่ปุ่นได้หรือไม่ ?

## กรอบการมอง

เพื่อให้การค้นหามีปัจจัยดังกล่าวเป็นไปอย่างมีระบบและมีความครบถ้วนที่สุดเท่าที่พึงจะทำให้ได้เราจึงควรมีหลักการในการค้นหามีปัจจัยเหล่านั้น เราอาจเรียกหลักการนี้ว่ากรอบในการศึกษาหรือกรอบในการมอง

เป็นที่ทราบและยอมรับกันทั่วไปในหมู่ผู้สนใจการพัฒนาของญี่ปุ่น ทั้งชาวญี่ปุ่นเอง<sup>1</sup> และชาวต่างประเทศ<sup>2</sup> ว่าการพัฒนาประเทศญี่ปุ่นนั้นยึดหลักที่ภาษาญี่ปุ่นเรียกว่า **WAKON YOSAI** (Japanese spirit, Western technology) หมายความว่า ในกระบวนการพัฒนาประเทศนั้น ญี่ปุ่นยึดลักษณะหรือวัฒนธรรมของตนเองเอาไว้แล้วนำเอาวิชาความรู้หรือเทคโนโลยีของตะวันตกมาช่วยทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพัฒนาไปในทิศทางที่ต้องการ ย่อมเป็นสิ่งที่แน่นอนว่า จะต้องมีการปรับปรุงดัดแปลงทั้งวิชาความรู้(อาจเรียกว่า นวัตกรรม หรือนวัตกรรม) ที่นำเข้ามาจากต่างชาติต่างสังคมให้เข้ากับวัฒนธรรมหรือลักษณะประจำชาติของตน และขณะเดียวกัน ก็ต้องมีการปรับปรุงดัดแปลงวัฒนธรรมของตนให้สอดคล้องกับสิ่งที่คัดเลือกนำเข้ามาใช้ในสังคมด้วย สิ่งที่ขาดไม่ได้ในกระบวนการนั้นก็คือ จะต้องมีการศึกษาทบทวนให้ทราบอย่างถ่องแท้ว่า ลักษณะของตน (WAKON) นั้น เป็นอย่างไร มีรูปร่างหน้าตาเป็นอย่างไรแน่ แล้วก็ต้องศึกษาทำความเข้าใจวิชาความรู้ตะวันตกที่อยู่ในความ

สนใจอย่างลึกซึ้งถึงแก่น แล้วจึงนำเข้ามาประยุกต์ใช้ในสังคมหรือกับสังคมของตน

กระบวนการนี้ยืดยาว ต้องใช้เวลาและคนมาก รวมทั้งจะต้องทุ่มเทกำลังทรัพย์และกำลังปัญญากันอย่างจริงจัง ญี่ปุ่นคงจะต้องมีปัจจัยเหล่านี้อย่างสมบูรณ์จึงสามารถบรรลุเป้าหมายของตนได้ ผู้เขียนเชื่อว่าเป็นเช่นนั้นดังจะได้ขยายความต่อไป ในขั้นนี้เพียงแต่ต้องการจะกล่าวนำไว้สั้น ๆ ว่า เนื่องจากความเอาจริงเอาจังของญี่ปุ่น จึงสามารถย่นระยะเวลาซึ่งควรจะต้องยาวนานมากกว่าจะทำสิ่งเหล่านี้ได้สำเร็จให้เหลือไม่กี่ปี นับด้วย 10 ปีแทน 100 ปี อย่างสังคมอื่น นอกจากความจริงจังแล้วญี่ปุ่นศึกษาแต่ละเรื่องที่จะนำมาใช้ด้วยจำนวนคนที่ละมากที่สุด ศึกษาเรื่องเดียวกันแต่ศึกษากันคนละด้าน จนสามารถเอาความรู้เหล่านั้นมาประกอบกันเข้าใช้ได้อย่างแท้จริง

ส่วนที่เป็น WAKON อาจมองเห็นได้ยากกว่าส่วนที่เป็น YOSAI สำหรับคนที่ไม่คุ้นกับสังคมญี่ปุ่นเราจะได้ขยายความให้กระจ่างต่อไป แต่เพื่อเป็นแนวทางในขั้นนี้ขอยกตัวอย่างสองสามเรื่องก่อน คือความขยันขันแข็ง ความไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค การทำงานเป็นกลุ่ม ความพร้อมเพรียงสามัคคี และความนิยมศิลปะและรักความงาม สิ่งเหล่านี้เป็นความจริงจังและระดับสูง คือมีอยู่มากเหลือเกินในสังคมญี่ปุ่นจนช่วยให้เขาพัฒนาไปได้อย่างดีและรวดเร็ว ส่วนที่เป็น YOSAI นั้น ญี่ปุ่นเน้นการหยิบยืมความรู้ทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งเป็นทางนำไปสู่การพัฒนา

อุตสาหกรรมและพาณิชยกรรม ทางอื่นก็มีบ้าง เช่นทางกฎหมายและรัฐศาสตร์ อันจำเป็นต่อการเมืองการปกครองและการบริหารประเทศ ดังจะเห็นว่าญี่ปุ่นเอาแบบการปกครองระบอบประชาธิปไตยตะวันตกมาใช้อยู่ทุกวันนี้ แต่กระนั้นก็มี WAKON ลักษณะญี่ปุ่นผสมอยู่ด้วยเช่นกัน

ความจริงหลักการข้างต้นนั้นก็สอดคล้องกับทฤษฎีสากลทางสังคมศาสตร์ที่เรียกว่า ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยม<sup>3</sup> (Structural-Functional Theory) นั้นเอง ทฤษฎีนี้อธิบายว่า สาเหตุของการเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาในสังคมนั้นอาจสืบเนื่องมาจากสองแหล่ง นั่นคือ สาเหตุจากภายในและสาเหตุจากภายนอก หากจะอาศัยข้อมูลจากข้อความข้างต้นในการอธิบายสาเหตุการพัฒนาของญี่ปุ่นด้วยทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยมนี้แล้ว WAKON ก็คือสาเหตุหรือปัจจัยการเปลี่ยนแปลงจากภายในสังคมญี่ปุ่นเอง และ YOSAI ก็คือปัจจัยจากภายนอก ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า หลักการหรือทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงของญี่ปุ่น (ใครอยากจะตั้งชื่อเป็นทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของญี่ปุ่นวิทยา Theory of Social Change in Japaniology ก็คงไม่ขัดข้อง และคงจะเป็นสาขาความรู้ที่น่าสนใจต่อไปอีกไม่น้อย) ก็สอดคล้องกับทฤษฎีสากลนั้นเอง หรือกล่าวอีกทางหนึ่งว่า ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมสากลสามารถใช้อธิบายการเปลี่ยนแปลงพัฒนาของสังคมญี่ปุ่นได้ และสามารถอธิบายได้เป็นอย่างดีด้วย

แต่ผู้เขียนคิดว่า ความสำคัญของเรื่องนี้ ไม่ได้อยู่ที่หลักใหญ่ คือการได้รู้จักว่าการพัฒนาของญี่ปุ่นสามารถอธิบายได้ด้วยหลัก WAKON YOSAI หรือทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยม แต่อยู่ที่รายละเอียด ปริมาณและคุณภาพหรือระดับความเข้มข้นของแต่ละปัจจัยที่ผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาขึ้นต่างหากหรือจะกล่าวได้ว่า ความน่าสนใจของเรื่องอยู่ที่การได้รู้ว่า ปัจจัยผลักดันภายในมีอะไรบ้าง ปัจจัยผลักดันภายนอกมีอะไรบ้าง แต่ละปัจจัยมีกำลังอำนาจขนาดไหน จึงได้ส่งผลให้ญี่ปุ่นประสบผลสำเร็จในการพัฒนา เพราะจะว่ากันไปแล้ว ประเทศอื่น รวมทั้งประเทศไทย ก็มีปัจจัยภายในและภายนอกผลักดันให้เกิดการพัฒนาด้วยกันทั้งนั้น แต่ปริมาณและคุณภาพไม่เท่ากัน คือญี่ปุ่นมีภาษีเหนือกว่า ญี่ปุ่นจึงได้สามารถดำเนินไปได้อย่างรวดเร็ว แต่ชาติอื่นยังเชื่องช้า ขยับไม่ทันญี่ปุ่น

จึงสรุปได้ว่า ปัจจัยการพัฒนาชาติญี่ปุ่นนั้น มีทั้งปัจจัยภายในและภายนอก โดยที่ปัจจัยสองส่วนนั้น มีทั้งปริมาณและคุณภาพสูง บทความนี้จะเน้นแสดงปริมาณ และคุณภาพของปัจจัยเหล่านั้น

## ปัจจัยภายใน

แม้เราจะเน้น พหุปัจจัยแทนเอกปัจจัยในการศึกษาการพัฒนาญี่ปุ่น ปัญหาที่ยังมีว่า เรา

อาจจะไม่สามารถรวบรวมปัจจัยที่ทำให้ญี่ปุ่นพัฒนาได้รวดเร็วทั้งหมด คงจะเสนอได้เพียงบางข้อบางประการ แต่จะเอาเกณฑ์อะไรมาเป็นเครื่องวัดว่า ในบรรดาปัจจัยมากมายนั้น ปัจจัยใดสำคัญหรือไม่สำคัญ ปัจจัยใดสำคัญเหนือปัจจัยใดในเมื่อไม่มีการวัดด้วยหลักฐานประจักษ์ (empirical data) อย่างไรก็ตาม เกณฑ์ในการเลือกสรรปัจจัยต่อไปนี้ อาศัยเอกสารที่มีการตีพิมพ์เป็นภาษาอังกฤษ (ไม่ใช่ภาษาญี่ปุ่น) เป็นส่วนใหญ่ เช่น ตำรา หนังสือพิมพ์ รายงานวิจัย ทั้งของญี่ปุ่นและของชาวต่างประเทศ ประกอบกับประสบการณ์ของผู้เขียนเอง รวมเรียกว่า ข้อมูลทุติยภูมิ ไม่ใช่ปฐมภูมิ จุดอ่อนจึงมีอยู่ในแง่นี้

ปัจจัยในส่วนที่เรียกว่า WAKON ที่คัดเลือกมาเสนอประมาณ 10 ประการ มีดังนี้

### 1. การทำงานเป็นกลุ่ม (group mindedness)

ข้อนี้นับเป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งยวด เพราะคิดว่าปัจจัยนี้มีส่วนอย่างสำคัญในการผลักดันให้ญี่ปุ่นเจริญก้าวหน้าไปได้อย่างรวดเร็ว และเป็นที่มาของปัจจัยอื่นอีกมาก รวมทั้งเป็นตัวทำให้ปัจจัยอื่นที่จะกล่าวต่อไปในส่วนนี้และส่วนที่ 2 ว่าด้วยปัจจัยภายนอกมีกำลังเข้มข้นยิ่งขึ้น

ลักษณะเด่นของปัจจัยนี้คือ การที่คนญี่ปุ่นมีแนวโน้มที่จะทำงานอย่างหนึ่งอย่างใดร่วมกันหลายคน มีการปรึกษาหารือกัน ประสานงานกัน หวังความสำเร็จร่วมกัน ไม่คิด



จะเอาดีเอาเด่นเอาหน้าชูหัวเสียคนเดียว แม้ผู้  
ที่อยู่ในตำแหน่งสูงก็จะไม่ถือว่าการทำงานอย่าง  
หนึ่งอย่างใดสำเร็จเสร็จสิ้นลงเพราะความรู้ความ  
สามารถความเฉลียวฉลาดของตนเพียงคนเดียว  
ต่างถือเป็นความสำเร็จของส่วนรวมของกลุ่ม  
ของบริษัท ของกอง กรม หรือของกระทรวง  
ตัวอย่างที่สังเกตเห็น เช่นเวลาแนะนำตัวในวง  
สังคม จะแนะนำสถานที่ทำงานก่อนแล้วจึงบอก  
ชื่อของตน เวลาสนทนากันโดยทั่วไปก็จะเรียก  
ชื่อสกุล ไม่เรียกชื่อตัว เวลาเขียนชื่อหรือนาม  
บัตรก็จะเอาชื่อสกุลขึ้นหน้า แม้ในวงการกีฬา  
นักกีฬาที่ได้รับการยกย่องคือคนที่เล่นกับทีมได้  
ดีชาวบ้านจะเชียร์ ไม่ใช่แก่นักกีฬาคนที่พยายาม  
เอาตัวเป็นดาราเสียคนเดียว ผู้เขียนเคยสังเกต  
เด็กญี่ปุ่นที่เป็นลูกศิษย์ เวลาถามปัญหาอย่าง  
หนึ่งอย่างใดกับคนหนึ่งคนนั้นจะไม่ตอบโพล่ง  
ออกไปตามความเห็นของตัวเองที่พบทั่วไปใน  
เด็กไทย แต่เขาจะถามเพื่อนญี่ปุ่นข้างเคียงว่า  
อย่างนั้นอย่างนี้ใช่ไหม ไม่ยัดเอาความคิดของ  
ตัวคนเดียว แม้ในหมู่เพื่อนอาจารย์ของผู้เขียน  
ก็เช่นกัน เวลาถามสามี สามีจะถามภรรยาว่า  
อย่างนั้นอย่างนี้ใช่ไหม หรือถามภรรยา ภรรยา  
ก็จะถามสามีต่อไปอีก ในทำนองเดียวกัน ผู้แทน  
การค้าของญี่ปุ่นเวลาไปติดต่อกับการค้าต่างประเทศ  
จะไม่ยอมตกปากรับคำด้วยตนเองหรือกลุ่ม  
เล็กๆ ที่เป็นตัวแทนไป แต่จะรับข้อสังเกตไป  
ปรึกษากับพรรคพวกที่ประเทศของตนเสียก่อน  
แล้วจึงให้คำตอบภายหลัง

สิ่งที่เราน่าสนใจต่อไปก็คือ ความเป็นไป  
ในกลุ่มว่าเราทำกันอย่างไร และทำไมการทำ  
งานเป็นกลุ่มจึงได้เกิดขึ้น หรือการทำงานเป็น  
กลุ่มมีที่มาอย่างไร มีอะไรเป็นแหล่งบังคับสนับ  
สนุน

ความเป็นไปภายในกลุ่ม ไม่ว่าจะเป็นใน  
รูปครอบครัว บริษัทห้างร้าน โรงงาน หรือ  
องค์การของรัฐก็ตาม ความรู้สึกทั่วไปของสมาชิก  
ทุกคนหรือส่วนใหญ่ก็คือ ความจงรักภักดี  
ซื่อสัตย์ต่อกลุ่มที่ตนสังกัด แม้จะมีการแบ่งพวก  
แบ่งชั้น สูงต่ำกันในกลุ่ม แต่ละคนก็จะรู้จัก  
ฐานะของตนและยอมรับฐานะของตนและของผู้  
อื่น ลูกน้องหรือผู้ใต้บังคับบัญชาจะเคารพเชื่อ  
ฟังและภักดีซื่อสัตย์ต่อนาย ส่วนนายก็มีความ  
ห่วงใยเอาใจใส่ความเป็นอยู่ของลูกน้อง รวมถึง  
ครอบครัว ความผูกพันระหว่างนายและลูกน้อง  
นี้เป็นความสัมพันธ์แบบมีบุญคุณต่อกัน (ภาษา  
ญี่ปุ่นเรียกว่า oyabun-kobun) และมักจะถือกัน  
เสมือนญาติ แม้จะไม่ใช่ญาติแท้ๆ ของกันและ  
กันก็ตาม ความรู้สึกเช่นนี้ในหมู่สมาชิกของ  
ของกลุ่ม ทำให้นายไม่ถ้อยศถิธศักดิ์แต่ทำตัว  
เป็นญาติผู้ใหญ่ ให้ความเป็นกันเองกับลูกน้อง  
เวลามีปัญหาอะไรของกลุ่ม หรือจะเปลี่ยนแปลง  
หรือสร้างนโยบายอะไรของกลุ่ม ก็จะมีการ  
ปรึกษาหารือกันเป็นทำนองการตัดสินใจของ  
กลุ่ม(group decision) ว่ากันว่า การตัดสินใจที่ดี  
ความคิดริเริ่มที่ดี ในกลุ่มคนญี่ปุ่น เป็นการ  
กระทำจากเบื้องล่างไปสู่เบื้องบน<sup>4</sup> หากมีการ

ประชุมก็จะไม่มีการลงมติแต่จะพยายามดัดแปลงข้อเสนอให้เป็นที่ยอมรับของทั้งกลุ่ม ไม่มีการถือเสียงข้างมากเป็นเกณฑ์แบบประชาธิปไตยตะวันตก ผลของการถือกันเป็นพี่น้องในหมู่กลุ่มสมาชิกก็อย่างหนึ่ง คือ การจ้างแรงงานตลอดชีวิต (lifelong employment) กล่าวคือ คนญี่ปุ่นทำงานอยู่กับบริษัทหรือโรงงานใดแล้วก็ทำอยู่ที่นั่นตลอดชีวิต ไม่โยกย้ายเปลี่ยนงานตามข้อเสนอที่มีรายได้สูงกว่าตำแหน่งสูงกว่าของบริษัทอื่นอย่างในบริษัทอเมริกัน คนญี่ปุ่นจะทุ่มร่างกายและแรงใจให้กับบริษัทของตนชนิดที่ว่าเบียดด้วยกันตายด้วยกัน ถ้าผลการดำเนินงานร่วมกันประสบความสำเร็จดีสิ้นปีก็จะมีโบนัสส่งดาม ถ้าโชคไม่มาราคาไม่สวย โบนัสก็ลดลง (ในญี่ปุ่นไม่ใช่บริษัทเท่านั้นที่จ่ายโบนัส แม้งานราชการก็มีโบนัสส่วนกันว่า นายกรัฐมนตรีได้โบนัสปีละหลายล้าน ทีมมหาวิทยาลัยของผู้เขียนจ่ายโบนัสปีละ 3 ครั้ง รวมแล้วประมาณเท่ากับเงินเดือน 5 เดือน)

การที่คนญี่ปุ่นมีลักษณะดังกล่าว และลักษณะที่จะกล่าวต่อไปอีกประการ เกิดจากระบบค่านิยมความเชื่อ บรรทัดฐาน ที่ปลูกฝังกันมาตั้งแต่เล็กแต่น้อย ที่สำคัญคือ ครอบครัว โรงเรียน และภายหลังกลุ่มที่ตนสังกัดในสังคม เช่น บริษัท โรงงาน สถาบัน หรือองค์การราชการ คนญี่ปุ่นถูกสอนฝึกฝนให้เห็นความสำคัญของส่วนรวมยิ่งกว่าส่วนตน ดังตัวอย่างเรื่องการเล่นกีฬาที่กล่าวมา ตนจะดีคนเดียวในทีมไม่ได้ ไม่ได้รับการยอมรับ ในครอบครัวบุคคล

ก็จะได้รับการยอมรับฐานะสมาชิกของครอบครัวหนึ่งครอบครัวใด ไม่ใช่ในฐานะนาย ก. นาย ข. หรือนาง ก. นส. ข. ดังนั้น คนที่ถูกขับออกจากครอบครัว ขาดจากทะเบียนบ้าน จึงไม่มีวันได้ผุดได้เกิด สมัยก่อนชาмуไรก็ต้องมีสำนัก ต้องเป็นยอดหรือรองเยี่ยมของสำนักใด ไม่ใช่โดดเด่นด้วยตัวเอง ไม่มีหัวนอนปลายเท้าเป็นชาмуไรไหนจึ่งที่ไร้ความหมาย ในครอบครัวญี่ปุ่นสมาชิกทุกคนต้องอยู่ในอำนาจของหัวหน้าครอบครัว หัวหน้ามีอำนาจเด็ดขาด ภรรยาต้องเคารพเชื่อฟังสามี ลูกต้องเคารพเชื่อฟังพ่อแม่ น้องต้องเคารพพี่ ลูกสะใภ้ต้องอยู่ใต้อานาจเด็ดขาดของแม่สามี สอนให้กลัวผู้มีอำนาจเหมือนหนูกลัวแมว เคารพและกลัวกันจริง ๆ ภรรยาไม่กล้าหือกับสามี น้องไม่กล้าฝ่าฝืนคำสั่งพี่ แบบฉบับเช่นนี้วางไว้ชัดเจนตายตัวมาก ลูกชายคนโตผู้ที่จะสืบทอดความเป็นหัวหน้าครอบครัวจะถูกฝึกฝนตั้งแต่ยังเล็ก เวลานั่งโต๊ะกินข้าวก็จะได้รับบริการอาหารจากแม่ก่อนน้องคนอื่น ผู้หญิงจะต้องเคารพผู้ชาย ผู้ชายต้องเตรียมตัวเป็นหัวหน้าในครอบครัวหรืออาณาจักรน้อยใหญ่ของตน แต่ละคนจึงได้รับการสั่งสอนให้รู้ฐานะของตน ฐานะของผู้อื่น เห็นความสำคัญของส่วนรวม บิบบกความต้องการและความสำคัญของตัวเองไม่ให้ไหลขึ้นมา ต่อมาในชีวิตการทำงานในโลกที่กว้างขึ้น ก็ได้รับการปลูกฝังให้เชื่อว่า ภาระหน้าที่และความผูกพันที่มีต่องาน (ภาษาญี่ปุ่นเรียกว่า กิริ-giri) มีความสำคัญ

เหนือความรู้สึกหรืออารมณ์ชอบ รัก สบาย สนุกสนาน ส่วนตัว (ภาษาญี่ปุ่นเรียกว่านินโจ-  
ninja) ความสำคัญของบุคคลก็ถูกกดให้มืด  
ปฐพีลงไปอีก<sup>5</sup> ไม่แต่เพียงนั้น ชายญี่ปุ่น  
ยังจะถูกสอนให้เห็นว่างานมีความสำคัญเหนือ  
ครอบครัว เพราะงานเป็นเรื่องส่วนรวม เรื่อง  
ของกลุ่มที่ใหญ่กว่า ครอบครัวเป็นเรื่องส่วนตัว  
เป็นกลุ่มที่เล็กกว่าบริษัท หรือองค์กรที่ตนมี  
ส่วนร่วมอยู่ ชนิดที่ครอบครัวพังได้ แต่งาน  
พังไม่ได้ ถ้างานดีก็จะช่วยให้ครอบครัวดีด้วย  
ทำนองนั้น ระบบสังคมของญี่ปุ่นจึงเป็นระบบ  
ที่ส่งเสริมกลุ่ม ความสามัคคี และความร่วมมือ  
ในกลุ่ม ขณะเดียวกันก็บีบคั้นความเป็นปัจเจก  
บุคคล ทำให้บุคคลฝังตัวอยู่ในกลุ่ม ความ  
เป็นปัจเจกบุคคลไม่สามารถแสดงออกอย่างโดดเด่น  
เดี่ยว หรือหากมีการแสดงก็จะไม่ได้รับการยอมรับ  
จากสังคม ถือเป็นเรื่องไร้สาระ ไม่มีความ  
หมาย

ความจริงการทำงานเป็นกลุ่มเช่นนี้ก็มีข้อ  
ดีและข้อเสียเหมือนกับสิ่งใด ๆ ทั่วไปนั่นเอง  
แต่จะไม่พูดถึงเรื่องนี้ในที่นี้ เพียงแต่ต้องการ  
เตือนความจำผู้อ่านให้คิดคำนึงถึงเรื่องนี้รวมเข้า  
ไปในหัวข้อนี้ด้วย ในแง่ดีก็คงจะเห็นชัดใน  
ฐานะที่ปัจจัยนี้ทำให้ญี่ปุ่นเจริญได้รวดเร็ว แ่  
เสียก็มีแน่ เช่น อัตราการหย่าร้างของสามี  
ภรรยาสูงขึ้นเรื่อย ๆ การยอมรับวัฒนธรรม  
ตะวันตกมากขึ้น เป็นเครื่องแสดงอย่างหนึ่งว่า  
ระบบของญี่ปุ่นไม่เป็นที่พอใจของคนญี่ปุ่น ความ

ดำริที่จะนำการตัดสินใจแบบเบื่องบนสู่เบื้อง  
ล่างของอเมริกันมาใช้ ก็เป็นเครื่องแสดงจุด  
อ่อนระบบญี่ปุ่น โดยเฉพาะหลังจากที่ประเทศ  
เจริญมาระดับหนึ่งแล้วอีกทางหนึ่ง

## 2. ความอุตสาหกรรมเพี้ยน ความเอาจริง เอาจ้ง ความไม่เกรงกลัวความยาก ลำบาก และความประหยัด

หัวข้อนี้แม้จะยาว แต่ก็ชัดเจนเกือบไม่ต้อง  
อธิบาย อย่างไรก็ตาม ใครไปเห็นการทำงาน  
ของคนญี่ปุ่นแล้ว จะต้องทึ่งและยอมรับเขาจริง ๆ  
ว่าเขามีลักษณะข้างต้นอย่างเข้มข้น และพร้อม  
เพียร คือมีทั้งปริมาณและคุณภาพของสิ่ง  
เหล่านั้น ตัวอย่างของจริงจะทำให้ภาพยิ่งชัดเจน  
เป็นจริงเป็นจังยิ่งขึ้น ในเรื่องความขยันหมั่น  
เพียรและความเอาจริงเอาจ้งกับงานของคนญี่ปุ่น  
นั้น ผู้เขียนได้เห็นกับตาว่า เขาเป็นเช่นนั้น  
จริง ๆ เขาจะไปทำงานกันแต่เช้า ก่อนเวลาที่  
กำหนดเอาไว้ ที่น่าอัศจรรย์ก็คือ ความพร้อม  
เพียรกันมาทำงาน ไม่ใช่ขยันเอาจริงกันเพียง  
บางพวกบางคนหรือหม่อมเท่านั้น มาก่อน  
เวลากันทั้งหมด พอถึงเวลาหรือก่อนเวลาถึง  
มือทำงาน และทำกันอย่างเอาจริงเอาจ้ง ไม่ใช่  
ทำไปคุยกันไปหรือหยอกล้อกันไปสนุกสนาน  
กันในเวลาทำงาน ไม่มีเลย ต่างคนต่างงัดหน้า  
ตั้งตาทำงานในหน้าที่รับผิดชอบของตน ญาติ  
หรือเพื่อนจะไปหา ไปนั่งคุยกันเล่นนาน ๆ ก็  
ไม่ได้ ไม่ต้องมีใครมาเตือน เขารู้หน้าที่ของ  
เขาดี ที่สังเกตเห็นอย่างหนึ่ง คือ เจ้านายมัก

จะไม่แยกไปนั่งในห้องต่างหากลับตา หรือมองไม่เห็นการทำงานของลูกน้อง นายนั่งอยู่ด้วยกับลูกน้องนั่นเอง โต๊ะอาจจะใหญ่กว่าสักหน่อย แล้วก็หน้าโต๊ะมีชุดรับแขกของกองหรือแผนกแขกไครมา ไม่ว่าลูกน้องหรือเจ้านาย ก็ใช้ชุดรับแขกนั้น เวลารับแขก ทั้งแขกและลูกน้องจะต้องเผชิญหน้ากับหัวหน้า เพราะฉะนั้นก็อยู่นานไม่ได้ด้วยเอง คงจะรู้สึกอึดอัดอยู่ภายในเกรงกลัวนายจะบ่นว่า แต่โดยทั่วไปนายก็จะไม่ว่า ปลอมให้ลูกน้องกำหนดเวลาเอาเอง (ถ้านายเตือนเมื่อไรก็คงจะเดือดร้อน จึงยอมให้เหตุการณ์เช่นนั้นเกิดไม่ได้เด็ดขาด) ถึงเวลากินข้าวกลางวันก็รีบไปรีบมา หรือไม่ก็เอาปืนโตไปกินที่ทำงานเลย (ภาษาญี่ปุ่นเรียกเหมือนกับภาษาไทยว่า เบ็นโต Bento เอามาจากภาษาโปรตุเกสเหมือนกัน) กินเสร็จแล้วก็ไม่รือทำงานกันต่ออีก ดูเหมือนกับเขาจะคิดกันทุกคนว่า ทำงานได้มากเท่าไรยิ่งดี เสียเวลาอย่างอื่นนอกจากงานน้อยเท่าไรยิ่งดี จะได้มีเวลาทำงานมากๆ เวลาเย็นแทนที่จะรีบๆ กลับบ้าน กลับทำงานกันต่อจนเลยเวลาเย็นค่า หลังเวลาเลิกงานตามเวลาที่กำหนด ลองดูที่ลานจอดรถยังเต็ม หรือพร้อมไปนิตหน้อยเท่านั้นเอง ได้ยินว่า เลิกงานแล้วผู้ชายยังไปกินเหล้าปาร์กขางกันอีก ในวงเหล้าลูกน้องกับนายก็เมาไปด้วยกัน ลูกน้องหรือเพื่อนจะตำหนิ นายหรือบริษัท เพื่อนกว่ากันได้เต็มที่ไม้อือโกรธกัน แล้วก็เอาข้อคิดเหล่านั้นมาคิด

พิจารณาหาทางปฏิบัติที่ดีกว่าต่อไป

ว่าถึงการไม่เกรงกลัวต่อความยากลำบาก ตัวอย่าง เรื่องการทุ่มเทศึกษาวิชาการหรือความพยายามลอกเลียนแบบตะวันตก ไม่ว่าจะเป็นเรื่องยุ่งยากแค่ไหน เรื่องไฟฟ้า เรื่องปรมาณู เรื่องเคมี ฟิสิกส์ อะไรต่าง ๆ ญี่ปุ่นไม่หวั่นหวาดทั้งสิ้น ทุ่มตัวศึกษากัน ข้อได้เปรียบตรงนี้ก็คือเขาศึกษาเรื่องเดียวกันเป็นกลุ่มอีก จึงสามารถปรึกษาหารือกัน ช่วยกันคิด ช่วยกันเรียน แล้วก็ช่วยกันทำ อะไรต่าง ๆ ที่มันยากลำบากก็สามารถสำเร็จลุล่วงไปได้ อีกอย่างหนึ่งในวงการกีฬาระหว่างชาติจะเห็นญี่ปุ่นตัวเล็ก ๆ กัดฟันสู้กับยักษ์ใหญ่ชาวยุโรปและอเมริกาอย่างไม่น่าย่อ แล้วก็เอาชนะมาเสียทีแล้ว น่านับถือน้ำใจเขาจริง ๆ ตัวอย่างเรื่องการสงคราม ญี่ปุ่นเป็นชาติเดียวในเอเชียที่สามารถรบชนะประเทศยุโรป คือรัสเซีย (ปี 1904) แล้วก็รบชนะประเทศจีนซึ่งใหญ่กว่าตนจนเปรียบกันไม่ได้ (ปี 1895) ในแง่ของความประหยัด ชาวญี่ปุ่นรู้จักใช้จ่ายตามฐานะของตน คนจนรายได้น้อย ตำแหน่งต่ำเงินเดือนน้อย ก็ใช้แต่น้อยเงินที่หามาได้ไม่ใช่ใช้จนหมด ไม่ชนเดือนแต่ญี่ปุ่นพยายามแบ่งเงินที่หามาได้ส่วนหนึ่งออมไว้เสมอ กล่าวกันว่า เงินที่ใช้ในการพัฒนาประเทศในระยะแรก ส่วนใหญ่มาจากการออมภายในประเทศ และประเทศญี่ปุ่นได้ชื่อว่าเป็น ประเทศที่มีเงินออมมากที่สุดในโลกประเทศหนึ่ง



### 3. บทบาทสตรี

โดยเฉพาะในระยะสร้างตัวสร้างชาติ (นับเวลาคร่าว ๆ จากสมัยเมจิจนถึง 2500) หญิงญี่ปุ่นมีบทบาทช่วยให้การพัฒนาชาติเป็นไปได้อย่างรวดเร็ว บทบาทนี้คือการอยู่กับเหย้าเฝ้ากับเรือนเป็นแม่บ้าน ทำงานบ้าน เลี้ยงลูก รวมไปถึงการเป็นผู้จัดการภายในครอบครัว คือปล่อยให้ผู้ชายออกไปทำงานนอกบ้านได้อย่างสะดวกสบาย ไม่ต้องเป็นห่วงบ้าน ไม่ต้องเป็นห่วงเรื่องการอบรมดูแลลูก แม่บ้านรับผิดชอบเรื่องนี้อย่างเรียบร้อย นับเป็นความเสียสละของสตรีญี่ปุ่น เพราะหากชายก็ทำงาน หญิงก็ทำงาน (อย่างที่ปัจจุบันแม่บ้านกว่า 50% ออกทำงานนอกบ้านเหมือนกับชายแล้ว) จะทำให้พ่อบ้านห่วงหน้าพวงหลัง สถาบันครอบครัวไม่มั่นคงเท่ากับแม่บ้านอยู่บ้าน พ่อบ้านก็สามารถอุทิศแรงกายแรงใจและเวลาให้กับงาน เปิดโอกาสให้ชายญี่ปุ่น “บ้างาน-workaholic” ได้อย่างเต็มที่ การที่ผู้หญิงยอมรับทำหน้าที่อย่างนี้ก็เพราะการอบรมบ่มนิสัยกันมาตั้งแต่เล็ก หญิงถูกอบรมให้มีฐานะต่ำกว่าชาย ยอมรับความเป็นผู้นำของชาย ยอมรับหน้าที่การเป็นแม่บ้านอย่างเดียว ไม่ชวนชววยออกไปทำงานนอกบ้าน (ยกเว้นหญิงชววนาที่ทำงานเคียงบ่าเคียงไหล่ไปกับชาย แล้วก็ยังทำงานแม่บ้านเต็มทีอีกด้วย แม่บ้านชววนาจึงยังเสียสละมากยิ่งขึ้นไปอีก) นับตั้งแต่เด็กเป็นต้นมา หญิงจะต้องศึกษาฝึกฝนการทำหน้าที่แม่บ้าน การให้เกียรติและปรนนิบัติผู้ชายและสามี

นอกจากนั้น อีกสิ่งหนึ่งที่ช่วยส่งเสริมให้หญิงสามารถอยู่บ้าน ไม่ต้องทำงานนอกบ้านได้ คือระบบเงินเดือนที่คำนึงถึงการดำรงอยู่ของครอบครัวที่พ่อบ้านทำงานคนเดียว กล่าวคือ ระบบเงินเดือนของญี่ปุ่นจะจ่ายเงินเดือนให้ชายที่ทำงานอย่างเพียงพอที่จะเลี้ยงครอบครัว ไม่ต้องกังวลกับการทำงานพิเศษ แต่อาจทำงานล่วงเวลาซึ่งเป็นงานของตนเอง แต่ทำเพิ่มทำเกินเวลาปกติได้ แล้วก็ได้เงินเพิ่มจากปกติ โดยทั่วไปชายญี่ปุ่นจะมอบเงินเดือนทั้งหมดให้กับภรรยา ภรรยาจึงเป็นผู้จัดการภายในบ้าน จะใช้จ่ายอะไร จะซื้ออะไรก็อาจทำได้ แล้วจ่ายให้สามีประจำวันหรืออาทิตย์ รวมทั้งทำอาหารใส่กล่องไปให้สามีกินกลางวัน หญิงญี่ปุ่นจะแข่งขันกันในเรื่องฝีมือทำอาหารนี้กล่าวด้วย กล่าวกันว่า หญิงที่ไม่มีฝีมือในการทำครัวจะหาสามีได้ยาก แม้แต่ในปัจจุบัน

### 4. ความมีระเบียบวินัย ความพร้อมเพรียง และความซื่อสัตย์

คุณลักษณะสามข้อนี้ของชาวญี่ปุ่นก็ชัดเจน ชาวญี่ปุ่นไม่ได้ขยันและทำงานเป็นกลุ่มเท่านั้น แต่ยังรักษาระเบียบวินัยอย่างเคร่งครัดพร้อมเพรียงและมีความซื่อสัตย์เป็นเยี่ยม ความมีระเบียบวินัยจะเห็นได้จากการเข้าแถวขึ้นรถเมล์ รถไฟ รถแท็กซี่ ตามโรงหนังหรือสถานที่อื่น ในองค์กรก็จะมีระเบียบปฏิบัติตามกฎระเบียบอย่างเคร่งครัด ไม่มีการหย่อนยาน ผ่อนปรนโดยไม่มีเหตุอันควร ทุกคนต้องอยู่ในระเบียบ ความ

พร้อมเพรียงกันปฏิบัติตามระเบียบก็เป็นเครื่องส่งเสริมสนับสนุนการปฏิบัติตามระเบียบอีกทางหนึ่ง เพราะเมื่อไม่มีข้อยกเว้น การปฏิบัติก็เหมือนกัน ทำให้ไม่เกิดความรู้สึกเหลื่อมล้ำไม่รู้สีกว่าได้รับความอยุติธรรม อีกประการหนึ่ง การที่ทุกคนมีความซื่อสัตย์ ไม่ฉกฉวยโอกาส ไม่แอบลักลอบฝ่าฝืนระเบียบ ทำให้ทุกคนเห็นคุณค่าของระเบียบวินัย ในเรื่องของความพร้อมเพรียง นอกจากนั้นจะเห็นว่า เมื่อกลุ่มหรือชาติตกลงจะทำหรือไม่ทำอะไร ก็พร้อมกันดำเนินการ ไม่ขยักขยอน เช่น พร้อมใจกันศึกษาหาความรู้วิชาจากประเทศตะวันตก แต่งกายแบบตะวันตก เรียนภาษาต่างประเทศ เป็นต้น ความพร้อมเพรียงทำให้เกิดพลังมหาศาลและมีคุณอนันต์เมื่อใช้ให้ถูกต้อง ในแง่ของความซื่อสัตย์นอกจากที่กล่าวมาข้างต้น ตัวอย่างในชีวิตประจำวันก็จะเห็นได้จากตามร้านค้า ซูเปอร์มาร์เก็ตหรือดีพาร์ตเมนต์สโตร์ จะปล่อยให้ลูกค้าเลือกหาสินค้าได้ตามใจ ไม่ต้องมีคนขายคอยเป็นตำรวจคอยจับขโมย ของก็ไม่หาย หรือหายน้อยมาก ในอเมริกายังมีของหายมากกว่าโดยทั่วไปขโมย โจร จัปลัน ก็มีน้อย มีนักเลงญี่ปุ่นที่เรียกว่า ยาคุซ่า (Yakuza) ก็ไม่ได้รังแกประชาชน จนประเทศญี่ปุ่นได้ชื่อว่าเป็นที่ที่อยู่ได้ปลอดภัยที่สุดในโลกแห่งหนึ่ง เพราะความซื่อสัตย์นี้เอง ในญี่ปุ่นจึงสามารถมีตู้ขายของ เช่น เครื่องดื่ม อาหารสำเร็จรูป หนังสือพิมพ์ ตั้งขายอยู่ตามถนนสถานที่ต่างๆ ทั่วไป โดยไม่

ต้องมีคนเฝ้า (ถ้าเป็นเมืองไทยก็คงไม่มีเหลือ) ทรัพย์สินสาธารณะ เช่น โทรศัพท์ ก็ไม่หายไม่พัง ใช้การได้ดีตลอดเวลา

## 5. ความรักความงาม ความสะอาดและสุขภาพ

คุณลักษณะชุดนี้ช่วยให้ญี่ปุ่นพัฒนาได้เร็ว เพราะสิ่งของ สินค้าที่ผลิตในญี่ปุ่นจะมีลักษณะสวยงาม ยั่วยวนใจให้ตะลึงงัน ช้อหาไม่เพียงแต่มีคุณภาพดีเท่านั้น แม้บางที คุณภาพอาจด้อยกว่าสินค้าของยุโรปอเมริกา แต่ความสวยเป็นยอด ก็ชวนใจให้ลูกค้าซื้อได้เหมือนกัน แต่กล่าวโดยทั่วไปแล้ว สินค้าญี่ปุ่นในปัจจุบันมีคุณภาพถ้าไม่เหนือกว่าก็ไม่ด้อยกว่าของต่างประเทศ จึงเป็นสิ่งที่ทำเงินได้มาก ยิ่งบวกกับความสามารถของพ่อค้าคนขายและความอ่อนน้อม สุภาพ และความซื่อสัตย์ของเขาเข้าไปอีกด้วย ญี่ปุ่นก็ได้เปรียบดุลย์การค้ากับประเทศทั่วโลก รวมทั้งสหรัฐฯ ประเทศชั้นนำอันดับหนึ่งของโลก (ปี 2527 ที่ผ่านมา ญี่ปุ่นได้เปรียบดุลย์การค้าสหรัฐฯ 3 พันกว่าล้านดอลลาร์) ยกเว้นประเทศผู้ผลิตน้ำมันรายใหญ่ๆ เช่น อิหร่าน ซาอุดีอาระเบีย ในแง่ของความสะอาดและสุขภาพ ความสะอาดส่งเสริมความงาม สองลักษณะนี้จึงมาด้วยกัน ญี่ปุ่นให้ความสนใจกับเรื่องของความสะอาดและสุขภาพของบุคคลมาก บ้านเรือน สำนักงาน ร้านค้า จะมีความสะอาด (และสวยงาม) ในรถไฟหรือรถเมล์ก็ไม่มีหย่อนกว่ากัน ตามสวนสาธารณะก็จะไม่เห็นความ

สภปรการกลุ่กหูกดา การกัฟาไ้รรับการส่งเสริม ชาวบ้านนิยมออกกำลังกาย แม้ในสำนักงานก็ จะส่งเสริมให้มีเวลาบริหารร่างกายบริการสา- ธารณสุขและการประกันสุขภาพก็มีอยู่อย่างทั่วถึง ทั่วประเทศ การแพทย์ การพยาบาล เกษชักรรรม ของญี่ปุ่นก็เจริญมาก ทำให้คนญี่ปุ่นยุคใหม่ มีความแข็งแรง สูงขึ้น ใหญ่ขึ้น (นักเรียน ระดับเตรียมอุดมอายุ 17 ปี ชายความสูงเฉลี่ย 170.2 ซม. หนัก 61.5 กก. หญิง สูงเฉลี่ย 157.6 ซม. หนักเฉลี่ย 52.7 กก. สถิติปี 2527 ของกระทรวงศึกษาญี่ปุ่น)

## 6. คติปฏิบัตินิยมและความละเอียดแม่นตรง

ปัจจัยนี้ช่วยเร่งให้ญี่ปุ่นพัฒนาได้เร็วเพราะ ย่นระยะเวลาระยะต้นของการพัฒนา กล่าวคือ คติปฏิบัตินิยม (Practicalness) เป็นลักษณะ ที่มุ่งนำเอาความรู้วิชาการทั้งหลายที่รับมาจาก สังคมอื่นมาใช้งาน ปฏิบัติการแก้ไขปัญหาคือ ต่างๆ หรือปรับปรุงสิ่งต่างๆ ให้ดีขึ้น จะเรียกว่า ประยุกต์วิทยาอะไรก็ได้คือ มุ่งที่จะรับเอาส่วนที่ สามารถใช้งานได้มาใช้ก่อน อาจเป็นการรับเอา ส่วนยอด ส่วนใช้งานได้ของความรู้หรือวิชาใดๆ มาก่อน หากจะต้องเรียนพื้นฐาน (basic sciences) ก็เรียนเท่าที่จำเป็นแก่การเข้าใจหรือ การใช้ประโยชน์จากสิ่งนั้นๆ เท่านั้น เป็นต้น ว่าการรับเอาความรู้เรื่องรถยนต์มาใช้ ก็นำเอา รถยนต์มารื้อออกเป็นชิ้น ๆ เป็นส่วน ๆ แล้ว ศึกษาทำความเข้าใจ แล้วสร้างมันขึ้นมาให้

เหมือนหรือคล้ายเพื่อให้สามารถใช้งานได้ แล้ว ก็ผลิตขายได้ในเวลาต่อมา ส่วนความรู้เบื้องต้น ก่อนที่จะมาเป็นรถยนต์ จะเป็นวิทยาศาสตร์เบื้องต้น หรือวิศวกรรมพื้นฐานทั่วไป แล้วค่อยมา ศึกษากันทีหลัง หรือการรับความรู้เรื่องเครื่องจักร เครื่องกลอื่นๆ ก็ทำนองเดียวกัน รับเอา ส่วนที่จะใช้งานได้ก่อน สร้างเครื่องจักรที่ปฏิบัติงานได้ก่อน แล้วจึงศึกษาทฤษฎีที่มองไม่เห็น (abstract) ภายหลังประกอบกับคุณลักษณะ อันนี้ก็คือความละเอียดแม่นยำตรง (exactness) นั่นคือ ในการศึกษาหรือกระทำการใด ๆ ต้อง กระทำด้วยความละเอียด รอบคอบ ความยาว ความกว้าง หรือความหนา ความเข้มข้นของ สารอย่างใดมีอย่างไร ของส่วนประกอบสิ่งที่ ศึกษาได้อย่างไร ต้องมีความแน่นอน แม่นตรง ไม่คลาดเคลื่อน เพื่อสิ่งนั้นจะถูกต้องกับสูตรเดิม เครื่องเดิม และใช้ได้ ไม่ผิดพลาด การ เน้นย้ำเช่นนี้ประกอบกันไม่เพียงแต่จะทำให้ย่น เวลาการเรียนรู้ ทำให้ดำเนินการพัฒนาได้เร็ว เท่านั้น ยังทำให้เกิดความผิดพลาดได้น้อย ยิ่ง รวมหัวกันคิด รวมหัวกันทำหลายหัวอีกด้วย แล้ว ความเร็วก็มากขึ้น ความผิดพลาดก็น้อยมาก

เพราะการเน้นคุณลักษณะอันนี้ จึงจะเห็นว่าชาวซาลาสนานี้กับขบวนการไฟที่วิ่งมาเทียบจึง ห่างกันน้อยมาก ผู้โดยสารก้าวลงจากรถไฟไม่ จำต้องกลัวก้าวตกร่อง หรือเครื่องจักรเครื่อง ยนต์กลไกอะไรที่ประเทศอื่นทำใหญ่โต เก่งก้าง

ญี่ปุ่นเอามาทำให้เลิกกะทัดรัด และสวยงาม  
ขายได้ดีเป็นหน้า กำไรงาม ประเทศกรวย

สังเกตที่มาของคตินิยมเน้นการปฏิบัติได้  
หรือใช้งานได้นี้ ผู้เขียนรู้สึกไม่ใช่ความนิยม  
เฉพาะหน้า เฉพาะช่วงที่จะเร่งรีบพัฒนาประเทศ  
อย่างรวดเร็ว เพื่อกวดให้ทันประเทศตะวันตก  
โดยเฉพาะสหรัฐฯ ผู้พิชิตและยึดครองญี่ปุ่นหลัง  
สงครามโลกครั้งที่ 2 (1945-1952) จะเห็น  
ว่าชาวญี่ปุ่นโดยทั่วไป (เน้นสามัญชนทั่วไป)  
มักไม่ค่อยสนใจส่วนที่เป็นปรัชญาของศาสนา  
ซึ่งเป็นนามธรรมมองเห็นและเข้าใจยาก เหมือน  
กับเขาจะรู้สึกว่ารับเอาเฉพาะที่นำมาปฏิบัติให้  
ชีวิตเป็นระเบียบและมีความสุขได้ก็พอ ชาว  
ญี่ปุ่นจึงมักจะ “เครื่องประเพณี แต่ไม่เครื่อง  
ศาสนา” โดยประเพณีเป็นส่วนแสดงออกของ  
ปรัชญา ศาสนา หรือแก่นสารของศาสนาใน  
บรรดา 3 ศาสนาและความเชื่อท้องถิ่นของญี่ปุ่น  
(พุทธ ชินโต และลัทธิชินจือ) ชาวญี่ปุ่นยึด  
ขงจื๊อมากที่สุด เพราะนำมาใช้ในชีวิตสังคมใน  
ครอบครัว แต่ก็นับถือพุทธ นับถือชินโต ใน  
รูปของพิธีกรรมต่าง ๆ คนญี่ปุ่นทั่วไปไม่ได้บวช  
พระแล้วเรียนธรรมเหมือนคนไทย พระญี่ปุ่น  
ก็ไม่ได้มีเทศน์เหมือนพระไทย รู้สึกว่าคำสอน  
ของศาสนามีไว้สำหรับพระหรือนักปราชญ์ หรือ  
ผู้สนใจพิเศษเท่านั้น เมื่อแนวโน้มนั้นเดิมเป็นมา  
อย่างนี้ การที่ภายหลังญี่ปุ่นเน้นการปฏิบัติได้  
ในการรับเอาวิชาความรู้ตะวันตกหรือที่ใดก็ตาม  
เข้ามาใช้ในประเทศของตน จึงไม่ใช่ของใหม่

## 7. ความจำเป็น

มีหลายอย่างที่น่าจะเป็นความจำเป็นในการ  
บังคับให้ญี่ปุ่นต้องพัฒนาชาติอย่างรวดเร็ว ความ  
จำเป็นเหล่านี้เป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นในใจของ  
ชาวญี่ปุ่น คนอื่นชาติอื่นอาจไม่รู้สึกแต่ชาว  
ญี่ปุ่นรู้สึก เมื่อเกิดความรู้สึกขึ้นในใจแล้ว คน  
ก็จะทำอะไรตามที่เขาเห็นสมควร โดยทั่วไป  
เราได้ยินสุภาษิตที่ว่า “ความจำเป็นเป็นที่มาของ  
การประดิษฐ์” แต่สำหรับญี่ปุ่น ความจำเป็น  
เป็นเครื่องผลักดันให้ต้องพัฒนาเร็ว ความจำเป็น  
ที่เห็นได้ชัดประการแรกก็คือ ญี่ปุ่นเป็นประเทศ  
ที่ไม่มีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์อย่าง  
ประเทศอื่น เช่นประเทศไทย เมื่อรู้แน่ชัดอย่าง  
นี้แล้ว การพัฒนาประเทศก็เป็นสิ่งที่สมควรจะ  
ต้องทำและต้องทำอย่างรวดเร็ว อาจไม่ใช่เพื่อแข่งกับ  
ผู้อื่นหรือขับให้ทันประเทศอื่นในกรณีนี้ แต่เพื่อ  
ความอยู่รอดของตนเอง ปัญหาว่าทำไมต้องเร็ว  
ที่ต้องเร็วเพราะต้องกินต้องใช้ทุกวัน มีประ  
ชาชนอยู่เป็นร้อยล้านที่จะต้องกินต้องใช้อาหาร  
และสิ่งของต่าง ๆ และก็ต้องเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ตาม  
ธรรมชาติของสิ่งมีชีวิต ไม่รีบทำก็จะอดตาย ไม่  
รีบสร้างก็จะไม่มีใช้หรือไม่พอใช้ อีกอย่าง การ  
ต้องพึ่งพาผู้อื่นความล่าช้าไม่ใช่เป็นของดีแน่ เขา  
อาจตัดสินใจไม่ให้พึ่งพาเขาเมื่อไรก็ได้ ทางที่ดี  
ที่สุดก็คือรีบทำรีบสร้างความสำเร็จเสียโดยเร็ว  
เพื่อจะได้พึ่งตนเองได้ เพื่อจะได้ไม่ต้องยืมจมูก  
คนอื่นมาหายใจ หรือพึ่งพาเขาแต่น้อย จะได้  
ไม่หนักใจจะได้สบายใจ หายใจทั่วท้อง



ความจำเป็นอีกอย่างก็คืออากาศและภัยธรรมชาติ ประเทศญี่ปุ่นเป็นเกาะตั้งอยู่ในตำแหน่งของโลกที่มีอากาศหนาว ตลอดปีมีอากาศหนาวเสียมากกว่าร้อน เป็น snow country ประเทศหนึ่งของโลก เวลาอากาศหนาว หิมะปกคลุมพื้นที่เสียมาก ทำการเกษตรไม่ได้ ถ้าไม่รีบแก้ไขปัญหานี้ด้วยความเจริญทางวิทยาศาสตร์ให้สามารถใช้ประโยชน์จากดินได้ แม้อากาศหนาว ให้สามารถทำงานได้แม้เวลาหิมะตก ไม่เช่นนั้นประเทศก็จะตกอยู่ในภาวะอันตราย อีกประการหนึ่งการเปลี่ยนแปลงของอากาศจากฤดูหนึ่งไปยังอีกฤดูหนึ่ง ระดับความร้อนหนาวมันต่างกันเห็นได้ชัดเจน ไม่เหมือนอย่างเมืองไทย การเปลี่ยนฤดูไม่ทำให้ระดับอุณหภูมิต่างกันมาก ทำให้คนไม่ค่อยรู้สึกถึงการเปลี่ยนแปลง การที่อากาศแตกต่างกันในแต่ละฤดูกระตุ้นให้คนต้องกระฉับกระเฉงเปลี่ยนแปลงไปด้วย ไม่เช่นนั้นก็จะเอาตัวไม่รอดหรือไม่สะดวกสบาย อากาศจึงทำให้คนญี่ปุ่นกระฉับกระเฉง ขยันขันแข็งทำงานแข่งกับเวลา เพราะเวลาในช่วงที่ทำงานได้มีอยู่จำกัด ไม่รีบทำในช่วงที่ทำได้ประเดี๋ยวเวลาก็จะหมด แล้วถ้าเวลาหมดทำไว้ออมไว้ไม่พอกินก็จะอดตาย จึงบังคับให้ต้องรีบ เมื่อต้องทำอยู่อย่างรีบแล้วรีบแล้ว ก็กลายเป็นความเคยชิน กลายเป็นนิสัย ขยันเป็นสันดาน เมื่อขยันทำงานมากก็ได้งานมาก เมื่อคนขยันจำนวนมากก็ยิ่งได้งานมากประเทศก็ต้องเจริญ

อากาศอาจทำให้คนญี่ปุ่นต้องขยัน แต่อาจไม่ใช่ตัวเร่งให้พัฒนาเร็ว แต่เมื่อบวกกับภัยธรรมชาติ เช่น แผ่นดินไหว ภูเขาไฟระเบิด แผ่นดินถล่ม การขาดทรัพยากรธรรมชาติและปัจจัยอื่น ก็จะกลายเป็นตัวเร่งให้มีการพัฒนาเร็วขึ้นมาได้ เพราะความรู้ของมนุษย์แม้จะพัฒนาก้าวหน้าจนไปดวงจันทร์ได้ แต่ก็ยังไม่สามารถควบคุมภัยธรรมชาติได้ หรือพยากรณ์การเกิดภัยธรรมชาติอย่างแม่นยำได้ ภัยธรรมชาติเป็นตัวทำลายทรัพย์สิน ความเจริญที่มนุษย์สร้างและสะสมไว้ ภายหลังภัยธรรมชาติแล้วมนุษย์ก็ต้องเร่งรีบสร้างสรรค์ทรัพย์สิน สิ่งของความเจริญขึ้นมาทดแทนที่สูญหายไป และสร้างให้มากกว่าดีกว่าทนทานกว่าภายในเวลาจำกัดอีก สิ่งเหล่านี้อาจเป็นอีกส่วนหนึ่งที่ทำให้ญี่ปุ่นต้องเร่งสร้างความเจริญ (ทำให้นึกถึงข้อคิดที่ว่าของร้ายถ้าใช้ให้ถูกอาจเป็นผลดีขึ้นมาได้)

สิ่งจำเป็นที่บังคับให้ญี่ปุ่นต้องพัฒนา และพัฒนาเร็วอีกประการหนึ่ง คือ การแพ้สงคราม และถูกยึดครองอย่างเป็นทางการ 7 ปี (1945-1952) ก่อนสงคราม ญี่ปุ่นก็เจริญเป็นมหาอำนาจประเทศหนึ่งของโลกมาแล้ว สะสมความเจริญและทรัพย์สินเงินทองไว้มากแล้ว พอแพ้สงครามแพ้สงคราม ความเจริญและทรัพย์สินก็ถูกทำลายไปมาก จำต้องเร่งรีบฟื้นฟูสร้างความเจริญกันใหม่ คราวนี้ด้วยการบังคับและช่วยเหลือของประเทศชนะสงคราม โดยเฉพาะสหรัฐอเมริกา ความที่เคยรุ่งเรืองมาก่อน ความ

จำเป็นต้องสร้างสรรค์ชุดเซย์สิ่งทีสูญเสียไปในสงครามความเจ็บแค้นที่ต้องแพ้สงคราม และความต้องการเอาชนะอเมริกันหรือชาติอื่นในโลก แม้ไม่เอาชนะในเชิงรบก็ขอให้ชนะในทางอื่น ผลักดันให้ญี่ปุ่นต้องพัฒนาเร็ว

## 8. ขาดินนิยม

พลังผลักดันอย่างร้ายแรง ที่ทำให้ญี่ปุ่นพัฒนาเร็วอีกอย่าง คือ ความรู้สึกชาตินิยม ชาตินิยมเป็นความคิด ความรู้สึกภายในที่ฝังหัวรุนแรงอยู่ในคนญี่ปุ่น ความรู้สึกอย่างนี้มีอยู่ในคนกลุ่มใด ชาติใด จะทำให้คิดและรู้สึกว่าคุณกลุ่มตนเชื้อชาติตนดีกว่า ฉลาดกว่า เห็นอกกว่าชนชาติอื่น ชนชาติอื่นสู้ไม่ได้ คิดแต่จะแข่งขัน คิดแต่จะเอาชนะ คิดแต่จะนำหน้า คิดแต่จะเอาเปรียบ ให้ได้เปรียบ ชีวิตปกติเหมือนกับอยู่ระหว่างสงคราม มีสงครามที่ต้องรบ ที่จะต้องเอาชนะอยู่ตลอดเวลา คนญี่ปุ่นมีความรู้สึกอย่างนี้สูง ไม่ใช่ทุกคนแต่ยังมีอยู่จำนวนมาก โดยเฉพาะในหมู่คนชั้นนำในวงการค้า อุตสาหกรรม นักการเมือง ความรู้สึกนี้ผลักดันให้ญี่ปุ่นเข้าสงคราม ทำสงครามอย่างบ้าเลือด แพ้สงคราม แต่ความรู้สึกนี้ยังไม่หมดสิ้นไป แม้รัฐธรรมนูใหม่หลังสงครามโลกครั้งที่สองข้อ 9 จะกำหนดไม่ให้ญี่ปุ่นมีกองทัพ แต่ก็มีการทักท้วง เรือ อากาศ จนได้เรียกชื่อเป็นอย่างอื่นเสียเรียกว่า องค์การรักษาดินแดน แต่จะเรียกอย่างไรก็ตาม ก็คือกองทัพนั่นเอง ปี ค.ศ. 1979 รัฐสภามีมติให้กำหนดงบประมาณทหารอยู่ใน

เกณฑ์ 1 เปอร์เซ็นต์ของรายได้ประชาชาติขณะนี้ (2528) กำลังร่อแร่ว่าจะต้องรักษาระดับนี้ไว้ได้หรือไม่ มีแรงผลักดันทั้งภายในและภายนอก โดยเฉพาะอเมริกาผู้สัญญาผู้ทำหน้าที่ป้องกันประเทศ กระตุ้นสนับสนุนให้เพิ่มงบประมาณทหารขึ้นมาเป็นอย่างน้อย 2% คือเพิ่มขึ้นอีกเท่าตัว ขนาดหนึ่งเปอร์เซ็นต์นั้นก็เงินมหาศาลอยู่แล้ว ถ้าเพิ่มเป็น 2% จะยิ่งมากขึ้น มีผู้ทางจะเป็นไปได้ในอนาคตอันใกล้ แม้พรรคฝ่ายค้านในรัฐสภาไดเอ็ต (Diet) จะคัดค้านแต่ก็มีเสียงไม่มาก พรรครัฐบาลเป็นเสียงข้างมากอยู่ อย่างไรก็ตามขณะที่งบประมาณทหารยังไม่เพิ่มขึ้นชาวญี่ปุ่นก็ทำสงครามเศรษฐกิจ กลายเป็นสัตว์เศรษฐกิจที่น่าสะพึงกลัวอยู่แล้ว ทำการค้าระหว่างประเทศชนะสงครามการค้าต่อประเทศทั่วโลก แม้ต่ออเมริกาผู้เป็นพี่เลี้ยงด้วย อิทธิพลของชาตินิยมญี่ปุ่นจึงยังไม่ตาย ยังมีพลังอยู่อย่างเต็มที่ เพียงแต่เปลี่ยนรูปไปผลักดันทางสงครามเศรษฐกิจการค้าเท่านั้น

ปัญหาว่าชาตินิยมมาจากไหน เกิดเมื่อใด คงจะฝังตัวอยู่ในสายเลือดญี่ปุ่นมานาน แต่มาแสดงตัวโผล่หน้าชัดแจ้งในสมัยการฟื้นฟูยุคของเมจิ ที่ชนชั้นซามูไรเปลี่ยนความภักดีจากไดเมียว (Daimyo เจ้าครองนครของญี่ปุ่นสมัยก่อนยุคเมจิ) มาภักดีจักรพรรดิ และมุ่งพัฒนาประเทศให้ทัดเทียมหรือเหนือกว่าชาติอื่น ในสมัยนั้นมีการปลุกระดมกันขนานใหญ่ ทั่วไปทั้งประเทศ พุดกรอกหูทุกวันทางวิทยุ บรรจุ

ลัทธิชาตินิยมเข้าไปในหลักสูตรให้นักเรียนเรียนท่องและทำทุกคำเข้า ชักนำให้เด็กให้ผู้ใหญ่ญี่ปุ่นมีความคิดว่าคนญี่ปุ่นและชาติญี่ปุ่นเหนือกว่า ดีกว่า เก่งกว่าคนและชาติอื่น เพราะคนญี่ปุ่นเป็นผู้สืบเชื้อสายมาจากพระเจ้าเป็นลูกพระอาทิตย์ พระเจ้าสร้างชาติญี่ปุ่นมาให้ครองโลกเพื่อให้ศักดิ์สิทธิ์จริง ผู้นำสมัยนั้นยกเอาชินโตเป็นศาสนาประจำชาติแล้วเอาลัทธิชาตินิยมไปอิงกับศาสนา ทำให้ความคิด คำสอน น่าเคารพ เชื่อถือเลื่อมใสมากขึ้น แล้วทหารก็เข้าบริหารประเทศเสียเอง พาประเทศเข้าสู่สงคราม ระยะแรกก็ชนะจีน ชนะรัสเซีย ก็ยังยามใจ แล้วถึงสงครามโลกครั้งที่สอง แพ้ แต่ความรู้สึกลับปลุกฝังไว้อย่างไม่หายไปดังกล่าวนี้อาจแล้ว ไม่ทราบว่าจะประสบความสำเร็จทางเศรษฐกิจจะผลักดันให้ญี่ปุ่นเข้าสู่สงครามอีกหรือไม่ น่ากลัว

## 9. ความอ่อนแอของระบบจักรพรรดิและความเข้มแข็งของชนชั้นชาบูไร

ประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นตลอดมา โดยเฉพาะในช่วง 700 ปีก่อน และแม้แต่สมัยเมจิเป็นต้นมาด้วยก็ตาม แสดงให้เห็นว่า สถาบันจักรพรรดิไม่มีความเข้มแข็ง ไม่ได้เป็นผู้ทรงอำนาจเด็ดขาด ไม่ได้คุมกำลังทหาร พระเจ้าจักรพรรดิทรงดำรงพระองค์เป็นประมุขของชาติ เป็นสัญลักษณ์และเป็นที่รวมจิตใจของชาวญี่ปุ่น แต่พระองค์มักจะไม่ได้เป็นผู้ใช้อำนาจเด็ดขาดปกครองประเทศ บังคับบัญชาข้าราชการบริหารอำนาจเหล่านั้นในช่วง 700 ปีก่อนสมัยปฏิวัติ

ของเมจิ อยู่ในมือของโชกุน (Shogun) ครอบครัวต่าง ๆ ผู้ทำหน้าที่เสมือนเป็นนายกรัฐมนตรีสมัยปัจจุบัน แต่มีอำนาจเหมือนพระเจ้าแผ่นดินในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชของไทย ปกครองประเทศโดยผ่านทางเจ้าเมือง (Daimyo) ซึ่งมีอำนาจอย่างเต็มที่เช่นเดียวกันในขอบเขตจำกัดของตน เจ้าเมืองมีคณะบริหารของตนและมีกำลังทหารคือชาบูไรของตน มีโรงเรียนสำหรับครอบครัวของตนและ (สมัยโชกุนโตกุกาวา) มีโรงเรียนสำหรับชาวบ้านทั่วไป นอกจากนั้นยังสามารถเก็บภาษีจากชาวนาชาวนาบ้านมาบำรุงฐานะและกองทัพของตนด้วย ในตอนปลายสมัยโตกุกาวา เจ้าเมืองทางใต้ของญี่ปุ่นบางคนถึงกับมีการเกณฑ์ทหารอย่างที่ทำกันในปัจจุบัน ทำให้กองทัพมีขนาดใหญ่และเข้มแข็งมาก ทหารและชาบูไรเหล่านี้เองภายหลังก็มาโค่นล้มระบบโชกุนของตระกูลโตกุกาวาและยกจักรพรรดิเมจิขึ้นมาเถลิงอำนาจอย่างออกหน้าออกตา แต่ผู้บริหารประเทศและทำการพัฒนาประเทศอย่างแท้จริงยังคงเป็นชาบูไรชั้นนำอยู่นั่นเอง

ความเข้มแข็งของพวกชาบูไรและความอ่อนแอของสถาบันจักรพรรดินับเป็นการดี เอื้ออำนวยการพัฒนาประเทศอย่างรวดเร็ว ทั้งนี้เพราะว่า ชาบูไรมีจำนวนมากและมีระเบียบวินัย นอกจากนั้นยังมีความเสียสละและความภักดีต่อกัน เมื่อคนเหล่านี้ได้รับการศึกษาความรู้สมัยใหม่จากตะวันตก ซึ่งในตอนแรกเมืองทางใต้ เช่น นางาซากิ (Nagasaki) ทำการลักลอบติด

ต่อกับชาวตะวันตกในช่วงปีตประเทศ และในช่วงใกล้เคียงเปิดประเทศก็ได้มีการติดต่อกับต่างประเทศเพิ่มขึ้นเป็นลำดับ บางพวกก็ได้เดินทางไปศึกษาในยุโรป คนพวกนี้ได้ทุ่มเทกำลังในการพัฒนาประเทศอย่างจริงจัง ยิ่งภายหลังการเปิดประเทศแล้ว ชามูไรมีอำนาจมากถึงกับเข้ามาเป็นรัฐบาลบริหารประเทศ เผยแพร่ลัทธิชาตินิยม ทำให้ชาวญี่ปุ่นยุคนั้นเกือบจะเรียกว่าบ้าคลั่งกับการพัฒนาประเทศ ทำให้อัตราการพัฒนาเป็นไปอย่างสูงมาก

ถ้าเทียบกับประเทศไทยก็จะเห็นความแตกต่าง เพราะระบบกษัตริย์ของเราเข้มแข็งมาตลอดเวลา ทหารก็อยู่ภายใต้การควบคุมของกษัตริย์อย่างใกล้ชิด เคยมีการส่งเสริมลัทธิชาตินิยม แต่ก็ไม่เคยได้รับความนิยมอย่างกว้างขวางหรือบ้าคลั่งอย่างของญี่ปุ่น ข้าราชการพลเรือนก็มักถือตนเป็นข้าราชการบริพารอย่างซื่อสัตย์จงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ นิยมปฏิบัติงานอยู่ในขอบข่ายของกฎระเบียบที่พระมหากษัตริย์เป็นผู้บัญญัติขึ้น ทำงานหลงใหลไปวัน ๆ มากกว่าอย่างอื่น ไม่มีความรู้สึกว่าจะต้องรับใช้ประเทศชาติหรือราษฎร แต่เป็นการทำงานให้หลง (ซึ่งสมัยก่อนคือในหลวง)

#### 10. ความนิยมการศึกษาและวิทยาศาสตร์

ความนิยมและสนใจเรื่องการศึกษาเล่าเรียนของคนญี่ปุ่นนั้นเป็นมาตั้งแต่โบราณ แม้ในสมัยปัจจุบันก็ยังปรากฏอยู่ ดังจะเห็นว่าอัตราคนรู้หนังสือของคนญี่ปุ่นในปัจจุบันก็เป็น 100%

(อัตราคนจบการศึกษาภาคบังคับ 6 ปีเป็น 99% มาตั้งแต่ พ.ศ. 2450 และอัตราคนจบการศึกษาภาคบังคับ 9 ปี ซึ่งเริ่มมาตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็น 100% มาตั้งแต่ 2523) และตามสถิติปี 2523 ปรากฏว่าเด็กที่จบการศึกษาภาคบังคับเรียนต่อไปจนจบชั้นเตรียมอุดม 94.2% และเรียนต่อไปจนจบวิทยาลัยหรือมหาวิทยาลัย 37.4% เด็กเรียนอนุบาลก่อนเข้าชั้นประถมศึกษา 64.4% และจำนวนผู้เรียนต่อในชั้นบัณฑิตศึกษา (หลังปริญญาตรี) 3.9% จึงนับว่าในประเทศญี่ปุ่นมีผู้นิยมการศึกษาเล่าเรียนมาก เมื่อคำนึงในการศึกษามีสูง ผู้ได้รับการศึกษาก็เป็นทีมนับถือยกย่อง ในปัจจุบันคนญี่ปุ่นส่วนใหญ่จึงไม่เพียงแต่จบการศึกษาภาคบังคับเท่านั้น แต่จบถึงเตรียมอุดมศึกษา คนที่จะได้รับการยกย่องนับถือว่ามีเกียรติในปัจจุบัน จึงต้องมีการศึกษาสูง ตามสถิติเดียวกันปรากฏว่าปัจจุบันมีนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาอยู่ถึง 50,000 คนในญี่ปุ่น เมื่อความสนใจในการศึกษาระดับสูงมีมาก มหาวิทยาลัยหรือวิทยาลัยก็ต้องได้รับการจัดตั้งมาก ตามสถิติเดียวกันปรากฏว่าญี่ปุ่นมีสถาบันอุดมศึกษาอยู่ประมาณ 1,000 แห่งทั้งของรัฐและเอกชน (มหาวิทยาลัยแห่งชาติรวมทั้ง Imperial University 7 แห่งด้วย มี 100 แห่ง มหาวิทยาลัยจังหวัดและเทศบาล 34 แห่ง มหาวิทยาลัยเอกชน 319 แห่ง และ Junior College อีก 520 แห่ง) ลำพังกรุงโตเกียวแห่งเดียวก็มี 100 กว่าแห่งแล้ว<sup>6</sup>



เมื่อมีความนิยมในการศึกษาสูง ผู้จบการศึกษาก็มีมาก เมื่อผู้จบการศึกษามีจำนวนมาก คนจบการศึกษารวมดาหรือโรงเรียน—มหาวิทยาลัยที่ไม่มีชื่อเสียงก็จะมีเกียรติอันน้อยลงไป หรือหากงานทำยากบริษัทห้างร้านหรือองค์กรต่าง ๆ จึงเลือกสรรคนที่มีความรู้ดี จบจากโรงเรียน และมหาวิทยาลัยดีมีชื่อเสียงทำให้การแข่งขันเข้าโรงเรียน มหาวิทยาลัยมีชื่อ มหาวิทยาลัยโตเกียวหรือมหาวิทยาลัย imperial เป็นไปอย่างดุเดือด เอาจริงเอาจัง ก่อนจะมีการสอบเข้าโรงเรียนหรือมหาวิทยาลัยจะต้องเรียนพิเศษเรียนกวดวิชากับครูส่วนตัวหรือโรงเรียนกวดวิชา (เรียกว่า Juku school) ซึ่งมีอยู่มากมาย ทำให้ชีวิตนักเรียนก่อนเข้ามหาวิทยาลัยเป็นไปอย่างเคร่งเครียด แข่งขันกันอย่างเอาเป็นเอาตาย มีนักเรียนกลายเป็นบ้า ฆ่าตัวตาย หรือก่อปัญหาสังคมรูปอื่นอีกมาก เมื่อจบการศึกษาแล้วก็ยังจะต้องแข่งขันกันในตลาดแรงงาน และเมื่อเข้าทำงานแล้วก็จะต้องแข่งขันกันผลิตสินค้าที่ดีมีคุณภาพ และสวยงามน่าซื้อน่าใช้อีก

ควบคู่กับความนิยมเรื่องการศึกษา ก็คือความนิยมวิทยาศาสตร์ โดยเฉพาะปลายสมัยโตกุกาวาและตั้งแต่ยุคปฏิวัติเมจิเป็นต้นมา อาจสืบเนื่องมาจากการเล็งเห็นความสำคัญของความเจริญในประเทศตะวันตกและอำนาจภาพของเทคโนโลยีตะวันตกแสดงแสนยานุภาพในรูปของเครื่องจักรกล อาวุธสงครามที่ถล่มญี่ปุ่นก่อนจะเปิดประเทศ หรือโรงงานอุตสาหกรรมที่นักเรียนญี่ปุ่นได้ไปเห็นประสิทธิภาพในยุโรป

และอเมริกา ประกอบกับความเอาจริงเอาจังไม่เกรงกลัวต่อความยากลำบาก ญี่ปุ่นจึงได้ทุ่มเทกำลังกายกำลังใจศึกษาเล่าเรียนและลอกเลียนแบบของตะวันตกมาใช้ดังได้กล่าวมาแล้ว ญี่ปุ่นสนใจสิ่งที่จะนำมาใช้งานได้มุ่งเรียนและเลียนแบบเอาโดยตรงจากสิ่งที่ใช้งานได้ก่อน เช่นจะใช้เครื่องจักรก็ศึกษาเครื่องจักรที่จะใช้อย่างละเอียด นำมาแยกแยะพิจารณาศึกษาแล้วสร้างส่วนต่าง ๆ ขึ้นมาใช้ หากส่วนใดเห็นว่ายังเหลือวิสัยในขั้นแรก ก็ขอหาเขามาก่อน แล้วเอามาประกอบกับส่วนอื่นที่ตนสร้างเองได้ แล้วภายหลังจึงค่อย ๆ ศึกษาและสร้างส่วนอื่นจนครบตัวเครื่องจักร การกระทำเช่นนี้มีผลดีหลายอย่าง ที่ชัดที่สุดคือทำให้เรียนรู้และพัฒนาได้เร็ว เพราะเป็นสิ่งที่มองเห็นได้ เป็นประโยชน์ทันที ความสำเร็จแต่ละครั้งแต่ละขั้นช่วยให้เกิดความภูมิใจ และมีกำลังใจที่จะทุ่มเทกำลังให้กับขั้นตอนต่อไป การทำอย่างนี้ดูเป็นการทำจากยอดมาหาโคน จากสิ่งที่มองเห็นไปสู่สิ่งที่มองไม่เห็น ง่ายไปหายาก จากการปฏิบัติไปหาทฤษฎี เหล่านี้ญี่ปุ่นพิสูจน์ให้เห็นว่าเป็นแนวทางที่ดีและได้ผลเร็ว

ปัจจัยเรื่องการศึกษาและวิทยาศาสตร์มีส่วนช่วยในการเร่งรัดกระบวนการพัฒนาของญี่ปุ่นเป็นอย่างมาก เพราะจากการที่มีการศึกษาดิฉันจำนวนมากเป็นฐานอย่างดีสำหรับการพัฒนาด้านต่าง ๆ ความนิยมการศึกษาสมัยใหม่และวิทยาศาสตร์ทำให้คนญี่ปุ่นยึดหลักเหตุผลของวิทยาศาสตร์ ยึดวัตถุ และสิ่งที่เห็นได้เป็น

สวณะแทนไสยศาสตร์ทั้งหลาย ทำให้สามารถส่งเสริมการพัฒนาการเกษตรสมัยใหม่ การอุตสาหกรรมสาขาต่าง ๆ และพาณิชย์กรรม สิ่งต่างๆ เหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยสำคัญของประเทศที่เจริญก้าวหน้าทางอุตสาหกรรมตะวันตก จึงนับได้ว่าญี่ปุ่นกำหนดความสนใจไปในทิศทางที่ถูกมาตั้งแต่ต้น ทำให้กระบวนการพัฒนาก้าวรุดหน้าไปได้อย่างรวดเร็ว

### 11. ปัจจัยอื่น ๆ และสรุป

การที่จะประมวลปัจจัยที่ทำให้ญี่ปุ่นเจริญก้าวหน้าไปได้อย่างรวดเร็วให้ครบถ้อยกระทงความนั้นทำได้ยาก เท่าที่กล่าวมานับได้ว่าเป็นปัจจัยหลัก แต่ก็มีปัจจัยย่อยๆ อีกบ้าง ซึ่งโดยทางใดทางหนึ่งก็มีส่วนช่วยเร่งการพัฒนาเหมือนกัน แม้จะไม่เท่ากับปัจจัยที่บรรยายมาข้างต้น ปัจจัยเหล่านี้ได้แก่ การที่รัฐบาลกลางสามารถชูตรีตภาษีเอาอย่างสาหัสจากชาวนา และชาวนาก็ตอมให้ทำเช่นนั้นจะด้วยเต็มใจหรือจำใจก็ตาม จนสามารถเป็นทุนก้อนใหญ่สำหรับการพัฒนาในตอนต้น ๆ อีกปัจจัยหนึ่งคือการไม่ต้องสร้างกองทัพอป้องกันประเทศเอง ปล่อยให้ป็นหน้าที่สำคัญของสหรัฐคู่สัญญาสันติภาพ ทำให้ไม่ต้องสิ้นเปลืองกำลังคน กำลังสมอง และกำลังเงินไปในการนั้นเป็นจำนวนมากอย่างประเทศอื่น แม้ขณะนี้ก็ยังกำหนดงบประมาณทหารไว้ไม่เกิน 1% ของรายได้ประชาชาติ สามารถนำเงิน คน และสมองมาทุ่มให้กับการพัฒนาประเทศ ประการต่อมา การประสานร่วมมือ

ระหว่างรัฐบาลและภาคเอกชนที่เป็นไปอย่างดี อะลุ่มอล่วย รัฐ โอบอ้อมช่วยเหลือเอกชน ๆ ก็มีมานะบากบั่นพัฒนากิจการงานของตนอย่างแข็งขันจนประสบความสำเร็จ และประการสุดท้าย เนื่องจากประชากรญี่ปุ่นมีจำนวนเป็น 100 ล้าน (สถิติล่าสุดปี 2528 ของสำนักนายกรัฐมนตรีญี่ปุ่น — The Daily Yomiuri, 23 มี.ค 28 มีประชากร 120 ล้านคนเศษ) ทำให้ตลาดการค้าภายในประเทศใหญ่พอควรสำหรับสินค้าที่ผลิตออกมา โดยเฉพาะในระยะแรก อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันรายได้ของญี่ปุ่นมาจากตลาดนอกประเทศมากกว่าในประเทศ แต่กระนั้นตลาดภายในประเทศก็นับได้ว่ามีส่วนช่วยพัฒนาประเทศในระยะแรก

หากจะสรุปในช่วงนี้ก็จะได้ว่า ปัจจัยเร่งรัดการพัฒนาที่เรียกว่า WAKON ของญี่ปุ่นนั้นมีมากด้วยกัน หากพิจารณาอย่างรอบคอบแล้วก็อาจเรียกได้ว่าทุกสถาบันสังคมที่เดียว นับตั้งแต่ครอบครัวไปจนถึงการศึกษาและการเมืองที่สำคัญคือปัจจัยเหล่านี้มีทั้งปริมาณและคุณภาพ แม้ว่าคุณภาพจะไม่เป็นเลิศในตอนต้นแต่ก็ได้รับการปรับปรุงส่งเสริมให้เป็นเยี่ยมในเวลาต่อมา ประการสุดท้าย ปัจจัยเหล่านี้ประสานร่วมมือร่วมพลังกันในการผลักดันการพัฒนาประเทศให้พุ่งล้าหน้าไปอย่างรวดเร็ว ตามลักษณะการทำงานแบบเป็นกลุ่มเน้นการรวมกำลังของญี่ปุ่น

## ปัจจัยภายนอก

ญี่ปุ่นก็เหมือนกับประเทศต่าง ๆ ในเอเชีย ได้มีการติดต่อกับประเทศตะวันตกมาตั้งแต่โบราณ แม้ในช่วงปิดประเทศก็ยังติดต่อกับประเทศฮอลันดามาตลอด และจากการติดต่อกับฮอลันดาซึ่งเองที่เป็นช่องหรือรูเล็ก ๆ ให้ความรู้วิชาการตะวันตกไหลซึมเข้าประเทศในตอนแรก ๆ แล้วค่อยขยายขอบเขตกว้างขวางขึ้นตอนที่เรือรบสหรัฐฯ ภายใต้การนำของนายพลเพอร์รี่ มาชักชวนให้เปิดประตูบ้านอย่างเป็นทางการในปี 2396 อันเป็นจุดสำคัญที่ทำให้มีการเปิดรับความรู้และเทคโนโลยีตะวันตกเข้ามาอย่างมหาศาล

สิ่งที่น่าสนใจไม่ใช่อยู่ที่การรับเทคโนโลยีตะวันตกหรือไม่ หรือรับเมื่อไร จากประเทศใด แต่อยู่ที่รับอย่างไร ลักษณะของการรับความรู้ตะวันตกมาแล้วใช้ประโยชน์ในการพัฒนาประเทศได้อย่างจริงจังในขณะที่ประเทศอื่นในเอเชียหรือทวีปอื่นก็รับแต่ไม่สามารถจะใช้ประโยชน์ได้อย่างมีประสิทธิภาพเหมือนญี่ปุ่น บทความช่วงนี้จึงจะเน้นตรงจุดนี้ และจะไม่แบ่งเป็นหัวข้อย่อยบรรยายแต่ละปัจจัยอย่างในช่วงก่อน เพราะไม่จำเป็น

โดยทั่วไป กระบวนการถ่ายทอดความรู้จากตะวันตกมายังญี่ปุ่นมีสองแบบใหญ่ ๆ คือชาวตะวันตกเข้ามาเผยแผ่ในสังคมญี่ปุ่นโดยจงใจหรือไม่จงใจ โดยอาสาสมัครหรือญี่ปุ่นว่าจ้างซื้อ

หามาด้วยกำลังทรัพย์ของตน กับกรณีที่ชาวญี่ปุ่นเดินทางไปแสวงหาความรู้ในประเทศตะวันตกเอง ซึ่งทั้งสองทางนั้นก็ได้มีการกระทำกันมาแต่โบราณ แต่มีจำนวนและความถี่มากขึ้นปลายสมัยโตกุกาวาและต้นสมัยเมจิ ดังจะได้ขยายความให้ละเอียดเพิ่มขึ้นสักเล็กน้อยต่อไป

**ชาวตะวันตกเข้าญี่ปุ่น** ชาวตะวันตกชาติแรกที่เข้ามาติดต่อกับญี่ปุ่น คือ ชาวโปรตุเกส เริ่มเข้ามาตั้งแต่ พ.ศ. 2056 โดยมาทอดสมอเรือที่เกาะ Tanegashima ทางใต้ของเกาะคิวชู จากลูกเรือโปรตุเกสเหล่านั้นเองที่ญี่ปุ่นได้เรียนรู้เกี่ยวกับปืนไฟในสมัยใหม่และดินปืน ต่อจากนั้น พระคาธอลิกจากประเทศสเปนและโปรตุเกส ก็ทยอยกันเข้ามาสอนศาสนา แล้วพ่อค้าชาติทั้งสองและจากอังกฤษและฮอลแลนด์ก็ตามเข้ามาค้าขายกับคนญี่ปุ่น แต่ในช่วงญี่ปุ่นปิดประเทศ (2182-2401) มีพ่อค้าชาวฮอลันดาเท่านั้นที่ได้รับอนุญาตให้เข้ามาค้าขายอยู่ที่เมืองนางาซากิทางตอนใต้ของญี่ปุ่นเพราะถือว่าไม่ใช่พวกคาธอลิก ในช่วงนั้นญี่ปุ่นจึงเรียนเรื่องราวของตะวันตกจากชาวฮอลันดา เรียนภาษาฮอลันดา และวิชาแพทย์ฮอลันดา แต่ตอนปลาย ๆ สมัยของโชกุนโตกุกาวา คือปี 2263 มีการยกเลิกคำสั่งห้ามนำหนังสือต่างชาติเข้าประเทศยกเว้นหนังสือศาสนา จึงมีหนังสือภาษาต่างประเทศเข้ามามากขึ้น ในปี 2317 นักวิชาการและแพทย์ญี่ปุ่นก็แปลหนังสือภาษาฮอลันดาเป็นภาษาญี่ปุ่นได้เล่มหนึ่ง ชื่อ กายวิภาคใหม่

(New Anatomy) ปี 2351 โรงเรียนล่ามที่นางาซากิเพิ่มภาษาอังกฤษเข้าไปในหลักสูตรอีกภาษาหนึ่ง ปีต่อมาก็เพิ่มภาษารัสเซียเข้าไปอีก ปี 2381 ตั้งโรงเรียนแพทย์ขึ้นที่โอซากาสอนทั้งแพทย์และภาษาฮอลันดา ช่วงปลายสมัยโตกุกาวความสนใจศึกษาเกี่ยวกับต่างประเทศได้แพร่กระจายไปทั่วญี่ปุ่นแล้ว ปี 2401 มีการจัดตั้งโรงเรียนซึ่งต่อมาคือมหาวิทยาลัยโตเกียวเป็นโรงเรียนภาษาและการแปลภาษาอังกฤษฮอลันดา รัสเซีย ฝรั่งเศสและเยอรมัน ปี 2402 ท่านนักการศึกษาเรื่องนามของญี่ปุ่นได้จัดตั้งมหาวิทยาลัย Keio มหาวิทยาลัยเอกชนและมหาวิทยาลัยแบบสมัยใหม่ที่สดในยุคนั้นขึ้น<sup>7</sup>

สิ่งที่น่าสังเกตเกี่ยวกับการที่ชาวต่างประเทศเข้ามาติดต่อกับญี่ปุ่นในแง่ของการพัฒนาประเทศญี่ปุ่นก็คือ ประการแรก ญี่ปุ่นรับวิชาความรู้จากต่างประเทศมาอย่างเอาใจจริงเอาใจเริ่มด้วยการเรียนรู้ภาษาของประเทศนั้น ๆ แล้วก็แปลหนังสือวิชาการต่างๆ ออกเป็นภาษาของตน เพื่อวัตถุประสงค์ที่จะให้คนเป็นจำนวนมากได้เรียนรู้ทำความเข้าใจร่วมไปด้วย ดังนั้นจึงเป็นการรับมาและถ่ายทอดออกไปอย่างกว้างขวาง และการทำเป็นลายลักษณ์อักษรเช่นนี้ทำให้ความรู้นั้นคงถาวรมาก ประการที่สอง ควบคู่ไปกับประการแรก ชาวตะวันตกที่เข้ามายังประเทศญี่ปุ่น ญี่ปุ่นเชิญหรือจ้างให้ทำการถ่ายทอดความรู้ให้เขาเพื่อเขาจะได้รู้และเข้าใจอย่างแท้

จริงจากเจ้าของภาษา เจ้าของความรู้ และเขาเรียนกันทีละจำนวนมาก ช่วยกันเรียน ช่วยกันทำความเข้าใจ แล้วก็ร่วมมือกันนำไปใช้ต่อไป ประการต่อมาก็คือ ปรากฏว่าเวลาจะเรียน เวลาจะทำงานหรือทำอะไร ญี่ปุ่นทำจริง จึงเปิดประตูเชื้อเชิญชาวต่างประเทศเข้ามาจากหลักฐานปรากฏว่าในช่วง พ.ศ. 2424 ถึง 2441 รัฐบาลญี่ปุ่นได้เชิญวิศวกรและครูชาติต่างๆ มายังประเทศญี่ปุ่นเพื่อถ่ายทอดความรู้ให้กับชาวญี่ปุ่น คือ 6,177 คนเป็นชาวอังกฤษ ที่เป็นชาวอเมริกัน 2,764 คน ชาวเยอรมัน 913 คน ฝรั่งเศส 619 คน และชาวอิตาลี 45 คน<sup>8</sup> นี่เป็นเพียงช่วง 17 ปี ยังมีมากแคะนี้ หากรวมช่วงก่อนหน้านั้นและหลังจากนั้นก็เห็นว่าจำนวนผู้เชี่ยวชาญที่ญี่ปุ่นจ้างมาถ่ายทอดความรู้นั้นมีมากมาย

**ชาวญี่ปุ่นไปต่างประเทศ** ในการพัฒนาประเทศญี่ปุ่นไม่ได้เพียงแต่ลงทุนจ้างชาวต่างประเทศมายังประเทศของตัวเองเท่านั้น แต่ยังสามารถส่งคนของตนออกไปเรียนวิชา ณ ต่างประเทศอีกด้วย และส่งไปที่ละหลายๆ เช่นเดียวกัน โดยปลายสมัย Tokugawa คือภายหลังจากเปิดประเทศออกคบหาสมาคมกับชาวต่างประเทศและเล็งเห็นประโยชน์ของความรู้ตะวันตกแล้ว ในปี 2406 ญี่ปุ่นส่งนักเรียนทุนรัฐบาลไปเรียนยังประเทศฮอลันดา รัสเซีย และอังกฤษ<sup>9</sup> ความจริงเกือบ 200 ปีก่อนหน้านี้ เรือสำเภาไม้ขนาด 200 ถึง 800 ตันของญี่ปุ่นได้เคยออกไป



ทำมาค้าขายอยู่กับประเทศจีนตอนใต้ ประเทศ  
ไทย ฟิลิปปินส์ อินโดนีเซียและประเทศแถบ  
นั้นมาแล้ว แสดงถึงความรู้ความสามารถในการ  
ต่อเรือ การเดินเรือและการค้าขาย แต่ก็ไม่ได้  
มีการนำเอาความรู้มาจากการติดต่อกับชาวนั้น  
การส่งนักเรียนไปประเทศตะวันตกปลายสมัย  
โตกุทวาจึงจะถือเป็นการไปรับเรียนเพื่อนำความ  
รู้มาใช้พัฒนาประเทศอย่างแท้จริง การส่งนัก  
เรียนไปต่างประเทศได้รับการสนับสนุนส่งเสริม  
เพิ่มขึ้นในช่วงสมัยเมจิและทำอยู่อย่างจริงจัง 45  
ปี โดยเขาเรียนการนาวิสมัยใหม่จากประเทศ  
อังกฤษ เรียนยุทธการสมัยใหม่และการแพทย์  
สมัยใหม่จากเยอรมัน จากฝรั่งเศสเป็นความรู้  
ด้านกฎหมาย และจากสหรัฐได้ความรู้เกี่ยวกับ  
ทำธุรกิจและอุตสาหกรรมนั้นคือเอาของดีจาก  
ทุกประเทศและสิ่งต่างๆ เหล่านั้นก็ล้วนแต่เป็น  
ประโยชน์แก่การพัฒนาประเทศทั้งสิ้น

เช่นเดียวกับการที่ชาวต่างประเทศมาสอน  
ให้ชาวญี่ปุ่นถึงบ้าน ชาวญี่ปุ่นรับอย่างจริงจังและ  
นำไปใช้ประโยชน์ เวลานั้นนักเรียนญี่ปุ่นไปเรียน  
ต่างประเทศ ได้นำเอาลักษณะญี่ปุ่นติดตัวไป  
ด้วย คือ การศึกษาอย่างจริงจัง ศึกษาเป็นกลุ่ม  
ศึกษาสิ่งที่จะนำมาใช้ประโยชน์ แล้วก็นำมาทำ  
ขึ้นในประเทศเอง สำหรับตำราก็มียุติจัดแปลออก  
เป็นภาษาญี่ปุ่นอย่างมากมายกว้างขวาง ดังจะ  
เห็นว่ากิจการสำคัญต่างๆ เช่นโรงเรียนมหา-  
วิทยาลัย กิรีบจัดตั้ง (มหาวิทยาลัย imperial 7  
แห่งในส่วนองรัฐบาล ของเอกชนอีกต่างหาก)

ไปรษณีย์ตั้งขึ้นปี 2411 การรถไฟปี 2415 ทำ  
เรือการเดินเรือสมุทรปี 2428 ธนาคารชาติปี  
2425 นักวิทยาศาสตร์มีการศึกษาวิจัยแบบสมัย  
ใหม่ในเรื่องต่างๆ ปี 2443 มีผลงานวิชาการ  
ออกไปพิมพ์เผยแพร่ในวารสารวิชาการในยุโรป  
ปี 2401 ญี่ปุ่นเข้าร่วมงาน Science Exposition  
ที่ปารีส ปี 2459 รัฐบาลจัดตั้งสถาบันวิจัย  
วิทยาศาสตร์ด้านเคมีและฟิสิกส์ขึ้นที่โตเกียวเพื่อ  
ส่งเสริมความร่วมมือระหว่างวิทยาศาสตร์กับการ  
อุตสาหกรรม สถาบันนี้ต่อมาได้ประดิษฐ์คิดค้น  
สิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อการค้าอุตสาหกรรมหลาย  
อย่าง

**สรุปความรู้จากตะวันตก** ญี่ปุ่นนำความ  
รู้จากตะวันตกมาทั้งสองทาง คือจากเชิญให้ฝรั่ง  
มาสอนให้ฝรั่งมาเผยแพร่เอง เช่นพวกหมอสอน  
ศาสนา หรือมาบังคับให้รับเอาอย่างกรณีภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 และจากการส่งนักเรียน  
ไปเรียนโดยตรง ประเทศสำคัญที่ญี่ปุ่นไปเรียน  
เอามาก็คือฮอลันดาเป็นประเทศแรก ๆ ประเทศ  
อื่นก็มีโปรตุเกส สเปน อังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมัน  
รัสเซีย อิตาลี และสหรัฐอเมริกา สิ่งสำคัญที่  
ทำให้ญี่ปุ่นพัฒนาได้รวดเร็วกว่าประเทศอื่นที่แม้  
จะเป็นผู้รับวัฒนธรรมตะวันตกเหมือนกันเนื่อง  
จากลักษณะการรับและลักษณะนิสัยของญี่ปุ่น  
นั่นเอง กล่าวคือ ญี่ปุ่นมีความจริงจังในการ  
รับและเรียน ใช้วิธีเรียนแต่ละเรื่องโดยคนหลาย  
คน ระยะเวลาลอกเลียนแบบเอามาก่อน เอา  
อย่างเขามาทำให้พอใช้งานได้ก่อน แล้วจึงค่อย

มาปรับปรุงประสิทธิภาพและความงามกัน ที่หลัง การศึกษาภาษาและแปลตำรากันอย่างมากมาย การจ้างครูฝรั่งมาฝึกสอนกันเป็นโรงเรียน และ ทำกันอยู่อย่างต่อเนื่องเป็นเวลาไม่น้อยกว่า 45 ปี ก่อนหน้าเมจิและนับแต่เมจิเป็นต้นมา และ ผู้ที่เรียนทั้งในและต่างประเทศเป็นสามัญชน เป็นคนที่จะทำงานได้อย่างจริงไม่ใช่ชนชั้นสูงที่ เรียนแล้วจะกลับมาเป็นผู้บริหาร ไม่ได้ลงมือทำ งานอย่างจริงจังในสังคม

---

## บทสรุปและความคิดเห็น

---

บทความนี้เขียนขึ้นจากเอกสารหรือแหล่ง ข้อมูลทุติยภูมิและประสบการณ์ส่วนตัวของผู้ เขียน ได้แสดงให้เห็นว่า การที่ญี่ปุ่นสามารถ ทำการพัฒนาได้อย่างรวดเร็วนั้น เนื่องจากทั้ง บัจฉัยภายใน หรือภาษาญี่ปุ่นเรียกว่า WAKON และบัจฉัยภายนอกที่ภาษาญี่ปุ่นเรียกว่า YOSAI บัจฉัยภายในจากความหมายของคำญี่ปุ่น นั่นคือ Japanese spirit ซึ่งก็คือลักษณะของคน ของ สังคมและการทำงานของญี่ปุ่น บัจฉัยเหล่านี้ สรุปลงได้เป็นหน่วยสำคัญได้ 10 บัจฉัย คือ การทำงานเป็นกลุ่ม ความขยัน ความเอาจริง เอาใจ ความไม่ย่อท้อต่อความยากลำบากและ ความประหยัด บทบาทของสตรี ความมีระเบียบ วินัย ความพร้อมเพรียงและความซื่อสัตย์ ความ รักความสวยงาม ความสะอาดและสุขภาพ คติ ปฏิบัตินิยม และความละเอียดแม่นยำ ตรงความ

จำเป็น ชาตินิยม ความไม่เข้มแข็งของระบบ จักรพรรดิและความเข้มแข็งของชนชั้นชาмуไร และความนิยมการศึกษาและวิทยาศาสตร์ ส่วน บัจฉัยภายนอกคือความรู้วิชาการจากสังคมตะวันตก โดยมีได้แยกเป็นบัจฉัยเฉพาะแต่เน้นถึง กระบวนการรับบัจฉัยนี้จากสังคมอื่นว่าเป็นการ ลอกเลียนแบบอย่างจริงจังในตอนต้นของการ พัฒนา เรียนและเลียนลอกแต่ละเรื่องโดยอาศัย ผู้เรียนเป็นกลุ่มก้อน เรียกว่าเป็นขั้น adopt โดยเน้นการรับเอาสิ่งที่ใช้ประโยชน์ได้ทันทีหรือ ใช้ประโยชน์ได้ในระยะใกล้หรือประยุกต์วิชา (applied sciences) ก่อนแล้วขั้นต่อมาจึงค่อย ดัดแปลงให้เข้ากับสภาพแวดล้อม ความต้องการ ของตน หรือความต้องการของตลาด (adapt) และในขั้นสุดท้ายเป็นการปรับปรุงดัดแปลง เสริมต่อในเรื่องของคุณภาพและความน่าใช้สอย (adept) คือทำให้ผลผลิตของตน “ดีและสวย งาม” เป็นที่สะดุดตาต้องใจของผู้ใช้หรือลูกค้า ทำให้ผลิตภัณฑ์ของญี่ปุ่นขายได้ดี ส่งผลให้มี รายได้มากแล้วก็สามารถนำเงินเหล่านั้นกลับมา ลงทุนขยายกิจการของตนให้กว้างขวาง และมี ประสิทธิภาพ สวยงามยิ่งขึ้น จึงเห็นได้ว่าบัจฉัย ภายในคัดเลือกบัจฉัยภายนอก นำมาปรับปรุง เปลี่ยนแปลง ตกแต่งให้ดีขึ้น และสวยงามใช้ การได้ดีเป็นที่น่านิยมนำซื้อหา ผู้ขายก็แสน สุขภาพ เอาใจ ตามใจ บริการดีและซื่อสัตย์ เชื่อถือไว้วางใจได้สนิทใจทำให้อัตราการพัฒนา ดำเนินไปได้อย่างรวดเร็ว

นอกจากส่งเสริมซึ่งกันและกันระหว่าง บัณฑิตภายในและภายนอกในกระบวนการพัฒนา ของญี่ปุ่นแล้วถ้าพิจารณาบัณฑิตภายในโดยเฉพาะ ก็จะเห็นว่า บัณฑิตเหล่านี้มาจากสถาบันสังคม ทุกสถาบันอย่างครบ “วงจร” คือเป็น บัณฑิตจาก สถาบันครอบครัว ภาษา ศาสนา การเมือง การศึกษา เศรษฐกิจ วิทยาศาสตร์ สาธารณสุข และแม้แต่สถาบันศิลปะและนันทนาการ บัณฑิต ต่าง ๆ เหล่านี้ต่างก็แสดงพลังของตน และใน ขณะเดียวกันก็ประสานพลังเข้าด้วยกันผลักดัน การพัฒนาให้มีทั้งปริมาณและคุณภาพ ส่งผลให้ การพัฒนาดำเนินไปได้อย่างรวดเร็วดังที่ปรากฏ อยู่

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การที่ญี่ปุ่นสามารถ พัฒนาประเทศได้อย่างรวดเร็วนั้นสืบเนื่องมา จากการที่ญี่ปุ่นมีบัณฑิตอันจำเป็นแก่กระบวนการ พัฒนาอยู่อย่างครบถ้วน (แต่ประเทศที่ไม่ สามารถพัฒนาได้อย่างญี่ปุ่นไม่มีหรือมีจำนวน น้อย) โดยที่บัณฑิตเหล่านี้มิได้มีแต่ปริมาณเท่า นั้น แต่ยังเปี่ยมด้วยคุณภาพ เฉพาะบัณฑิตภายใน เช่นความขยัน บึกบึนอดทนต่องานหนัก ไม่ย่อ ท้อต่ออุปสรรค รวมพลังกันทำงานอย่างเป็น กลุ่มเป็นก้อน มีระเบียบวินัย และซื่อสัตย์ สุจริต เป็นต้น มีระดับสูงมากและแพร่กระจาย ไปทั้งสังคม จึงช่วยเป็นกลไกของการพัฒนาให้ รุดหน้าไปอย่างรวดเร็วราวจรวด ลำหน้าไม่ เฉพาะที่เริ่มพัฒนามาในระยะเดียวกัน เช่น

ประเทศไทยเท่านั้น แต่ลำหน้าแม้ประเทศที่ พัฒนามาก่อนด้วย

ที่กล่าวมาทั้งหมดหรือส่วนใหญ่เป็นการ มองแต่ในแง่บวก และสภาพการณ์ในอดีตมา ถึงปัจจุบันหรือใกล้ปัจจุบัน ความจริงแง่ลบก็มี อยู่เป็นธรรมดาโลก และสภาพปัจจุบันพร้อม ทั้งแนวโน้มในอนาคตนั้นไม่จำเป็นจะต้องโสมภ พอมหวานดังที่ผ่านมาเสมอไป แต่จะไม่ขอก้าว ในที่นี้ เพียงแต่ต้องการตั้งข้อสังเกตไว้ให้ผู้อ่าน ได้คิด ตัวอย่างของสภาพที่เปลี่ยนไปที่พบเห็น ได้ในสังคมญี่ปุ่นปัจจุบัน เช่น สถานภาพและ บทบาทของสตรีญี่ปุ่นเริ่มเปลี่ยนไปมาก สตรี กว่า 50 เปอร์เซ็นต์ออกไปทำงานนอกบ้านเช่น เดียวกับสามี สตรีประเภทตื่นก่อนนอนที่หลัง ไค้ค่านับต้อนรับสามีเมื่อมาถึงบ้าน รอทาน อาหารพร้อมสามีแม้จะดึกดื่นเที่ยงคืน ในปัจจุบัน หายากขึ้นทุกที แม้จะยังมีการกีดกันแรงงาน หญิงกันอยู่ ค่าจ้างแรงงานหญิงยังต่ำกว่าชายก็ ตาม อีกอย่างหนึ่ง ความขยันของคนญี่ปุ่น โดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ คนหนุ่มสาวในปัจจุบัน ออกจะทุเลาเบาบางลง ในเรื่องนี้ชาวญี่ปุ่นเอง ก็รู้สึกและบ่นกันพึมพำอยู่เหมือนกัน เมื่อคน เหล่านี้เข้าสู่ตลาดแรงงาน คนเก่าที่ทำงานอยู่ เดิมสามารถหล่อหลอมให้เป็นเบ้าเดียวกันได้ หรือไม่ยังเป็นปัญหาที่จะต้องดูกันต่อไป ในเรื่อง ของความซื่อสัตย์สุจริต สถานการณ์ปัจจุบันดู จะเปลี่ยนไปในทางลบมากยิ่งขึ้น เห็นได้จาก อัตราอาชญากรรมประเภทต่าง ๆ เพิ่มขึ้น ช้า

ราชการหรือราษฎรบ้างหลวง ในวงการศึกษามัธยมพหุของสังคมก็ไม่ใช่ข้อยกเว้น การจัดการปล้น (แม้ตำรวจเองก็ทำ หรือร่วมกับกระบวนการนักเลงที่เรียกว่ายาคู้ซ่า) การจับคนไปเรียกค่าไถ่ การรีดเอาค่าคุ้มครอง เป็นข่าวหน้าตาขึ้นทุกวัน ตำรวจก็ดูจะไม่ค่อยทันกับความก้าวหน้าอาชญากร อย่างเช่นกรณี “มนุษย์ 21 หน้า” ซึ่งเป็นข่าวมาครบปีแล้ว แต่ตำรวจก็ยังไม่สามารถจะจับกุมได้สักที ความล้มเหลวของตำรวจทำให้ผู้ร้ายคนอื่นได้ใจและลอกเลียนแบบ แม้เยาวชนก็ทำตาม อีกเรื่องหนึ่งว่ากันว่า ครอบครัวของชาวญี่ปุ่นไม่ค่อยจะเป็นสุขนัก เพราะพ่อก็บ้าแต่งงานไม่ค่อยจะได้พบหน้าลูกเมีย เดียวนี้เมียก็ออกทำงานนอกบ้านอีก เกิดมีปัญหา “เด็กกัญแจ” คือ พ่อแม่ไม่อยู่บ้าน เด็กกัญแจไขเข้าบ้านที่ว่างเปล่าเอง สภาพของครอบครัวเป็นเช่นนี้ ปัญหาอื่นเช่น ปัญหายารุน ปัญหาความไม่เข้าใจระหว่างพ่อแม่กับลูก ปัญหาลูกทุพพลภาพ เป็นต้น ก็ตามมา สภาพและแนวโน้มทางลบในสังคมญี่ปุ่นก็มิได้ปลอดจากความไม่ดีเสียทีเดียว

ในตอนสุดท้ายนี้จะขอพิจารณาปัญหาเรื่องการเอาอย่างญี่ปุ่น จะเอาอย่างได้หรือไม่ จะเอาอย่างได้อย่างไร พิจารณาปัญหาแรกกันเสียก่อน ไทยจะเอาอย่างญี่ปุ่นได้หรือไม่ แนวตอบปัญหานี้ดีที่สุดคงจะต้องพิจารณาปัจจัยการพัฒนาของญี่ปุ่นที่กล่าวมาข้างต้นนั่นเอง การพิจารณาเบื้องต้นก็คือ สังคมไทยมีลักษณะที่เป็น

ปัจจัยเอื้ออำนวยต่อการพัฒนาอย่างของญี่ปุ่นหรือไม่ มีมากน้อยเพียงใด คุณภาพของแต่ละปัจจัยเป็นอย่างไร เราทำงานกันเป็นกลุ่มหรือเปล่า เราขยัน เราไม่กลัวความยากลำบาก เราเอาใจจริงเอาใจกับงาน เราประหยัด เรามีระเบียบวินัย เราพร้อมเพรียงซื่อสัตย์สุจริต เราเป็นคนละเอียด เรายึดความสวยงาม เราเอาใจใส่สุขภาพอนามัย เรานิยมคติปฏิบัติได้ หรือเรามีความรู้ศึกษาดินนิยมกันหรือเปล่า หรือมีกันมากแค่ไหน นี่เป็นปัจจัยภายในเท่านั้น ยังมีปัจจัยภายนอก กระบวนการรับนวัตกรรมอีก ผู้เขียนคงตอบแทนสังคมไทยไม่ได้แม้จะเป็นคนไทย แต่อยากแสดงความรู้สึกว่า คนไทยมีลักษณะเหล่านั้นอยู่พอสมควร แม้ระดับความเข้มข้นจะไม่สูงนัก แต่ก็อาจจะฝึกฝนปรับปรุงหรือหามาตรการส่งเสริมให้เข้มข้นแข็งแรงขึ้นได้ คงต้องใช้เวลาและกำลังใจ นักการเมือง ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องจะต้องตัดสินใจ ชาวไทยทั่วไปจะต้องให้ความร่วมมือ งานจึงจะสำเร็จลุล่วงไปได้

ด้วยความเชื่อดังกล่าวข้างต้น จึงใคร่ขอขยายความเรื่องแนวทางในการเอาอย่างญี่ปุ่น ออกไปอีกสักเล็กน้อยพอเป็นข้อคิดสำหรับเริ่มต้นที่อาจมีการอภิปรายรายละเอียดในโอกาสต่อไป ข้อคิดประการแรกก็คือ ในการเอาอย่างญี่ปุ่นนั้น จะต้องเอาอย่างให้ครบวงจร เอาอย่างให้ครบทุกปัจจัยที่กล่าวมาแล้วและอย่างอื่นที่ยังไม่ได้กล่าวอีก ศึกษาแต่ละปัจจัยในราย



ละเอียดเพิ่มขึ้น แล้ววางแผนและลงมือปฏิบัติ ตามแผนให้ครบถ้วนหรือให้มากที่สุด ที่ต้อง เน้นเรื่องการครบวงจรก็เพราะหากจะเอาอย่าง กันครึ่ง ๆ กลาง ๆ ก็จะไม่ผล อย่างเช่นที่เราจะ เอาอย่างระบบ Q.C. (Quality Control) มาใช้ อย่างเดียว ผู้เขียนไม่เชื่อว่าจะได้ผล เพราะจะ ต้องอาศัยฐาน คือการทำงานกันเป็นกลุ่มอย่าง เหนียวแน่น กลุ่มรักกันเหมือนพี่น้อง ไม่ใช่ แบบนายกับบ่าว แบ่งพรรคแยกพวกเป็นหัว- หน้าเป็นลูกน้อง แล้วก็ต้องมีฐานอย่างอื่นอีก เช่นความมีวินัย ความไม่ระย่อระย่อต่อความ ยากลำบากและความซื่อสัตย์ เป็นต้น ไม่มีฐาน เหล่านี้ Q.C. ก็ไร้ผล

ประการต่อมา ความจริงจัง จะเอาอย่าง เขาก็ต้องทำอย่างจริงจัง ไม่เหยาเหยะ ขยัน ข้นแข็ง ไม่ย่อท้อต่อความยากลำบาก ในหมู่ ของผู้ร่วมงานหรือในคนทั้งชาติ ในตอนต้น อาจมีอยู่น้อย แต่ก็ต้องพยายามเรื่อยไปจนกว่า จะประสบความสำเร็จ จะต้องขจัดความลังเลใจ จะเอาอย่างดีหรือไม่ดีออกไปเสียให้สิ้น แล้วลง มือเอาอย่างด้วยความทรหดอดทน ด้วยปัญญา ความคิดของตน ญ่ปุ่่นได้พิสูจน์ให้เห็นแล้วว่า การเอาอย่างอย่างเขาแต่เอาด้วยปัญญาของตน สามารถนำไปสู่ความสำเร็จได้ จึงไม่ควรต้องมี ข้อสงสัยคลางแคลงใจอีกต่อไป ลงมือเอาอย่าง อย่างจริงจัง

ประการที่ 3 ในการรับนวัตกรรมจากต่าง ประเทศก็ดี ในการคัดเลือกสิ่งใดมาศึกษาวิจัย

หรือรับความช่วยเหลือจากต่างประเทศ ตัดสินใจลงทุนสิ่งใด ขอให้เน้นสิ่งที่จะนำประโยชน์ ใช้สอยหรือวิชาประยุกต์ (applied sciences) ทั้งหลายมาก่อน เอาความรู้วิชาการนั้นมาแก้ ปัญหาที่กำลังประสบอยู่ให้ได้ก่อน เอาความรู้ เหล่านั้นมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาทรัพยากร ที่มีอยู่ให้เกิดดอกผลเป็นเงินเป็นทอง เป็นผล ประโยชน์อย่างอื่นในทันทีหรือในระยะเวลาอัน สั้นเสียก่อน จะเห็นว่าวิชาประยุกต์นี้มีขอบเขต กว้าง ไม่เฉพาะวิทยาศาสตร์ แต่รวมไปถึงการ ศึกษา เศรษฐกิจ คมนาคมขนส่ง สาธารณสุข หรือแม้แต่ภาษาและเรื่องของการเมืองทั้งหลาย ด้วย ความรู้พื้นฐาน วิชาการพื้นฐาน (pure sciences) ทั้งหลายที่มีอยู่หันเข้ามาใช้ในการ ประยุกต์ใช้ประโยชน์เสียก่อน ให้ชาติมีหลัก- ฐานมั่นคงเสียก่อน มีเงินทองมากมายแล้วจึง ค่อยหันกลับมาสนใจวิชาพื้นฐานกันใหม่ อย่าง ที่ญี่ปุ่นขณะนี้กำลังคลั่งกันอยู่เหมือนกัน ทั้ง รัฐบาลและเอกชน บริษัทต่าง ๆ กำลังทุ่มเงิน ทรัพยากรของตน ตั้งสถาบันวิจัยความรู้พื้นฐาน กันมาก มาถึงตอนนี้เขาสามารถทำได้อย่างสบาย เพราะเครื่องมือเครื่องมือ คน เงิน มีพร้อม คราวนี้เป็นการทำงานย้อนหลัง จากรูปธรรม (concrete) ไปหานามธรรม (abstract) ซึ่งทำ ได้ง่ายกว่า เพราะเป็นการค้นหาเหตุจากผลที่ ปรากฏแล้ว แต่ไทยเรายังไม่อยู่ในฐานะเช่น นั้น เรายังอยู่ในระยะพัฒนาเราจึงต้องเน้น ประยุกต์วิชาเสียก่อน ดังเหตุผลที่กล่าวมา

ประการสุดท้ายซึ่งไม่ได้หมายความว่าคำแนะนำควรมีเพียงแค่นี้ หมายถึงเพียงเสนอไว้แค่นี้ก่อนคือ การเน้นลักษณะหรือปัญหาวิชาการของเราเองให้จงหนัก นำเอาลักษณะเด่นภูมิปัญญาความสามารถของตนขึ้นมาใช้ประโยชน์ให้มากที่สุด พยายามเป็นตัวของตัวเอง รู้จักตนเอง แล้วนำเอาเทคโนโลยีของญี่ปุ่นหรือของตะวันตกมาพอกพูนผสมผสานกับของเราดังตัวอย่างที่ญี่ปุ่นได้แสดงให้เห็นแล้ว เราอาจมองง่ายๆ ว่า ลักษณะเฉพาะของคนหรือสังคมเราที่ญี่ปุ่นใช้คำว่า WAKON เป็นเสมือนลักษณะ

ทางสังคม หรือเทคโนโลยีทางสังคม (social technology) ซึ่งทุกสังคมมีเป็นสมบัติตนอยู่ไม่ใช่มีแต่สังคมญี่ปุ่นแล้วผสมผสานกับเทคโนโลยีญี่ปุ่นหรือเทคโนโลยีตะวันตก อย่างที่ญี่ปุ่นเรียกว่า YOSAI การทำเช่นนี้มีข้อดีตรงที่จะทำให้เกิดความต่อเนื่องในกระบวนการพัฒนาสังคม ไม่ทำให้สังคมเกิดการเสียระเบียบ และทำให้เกิดพลังอย่างสูงในการพัฒนา ลักษณะอย่างนี้เองที่ผู้เขียนเห็นว่าเป็นปัจจัยสำคัญผลักดันให้ญี่ปุ่นพัฒนาได้เร็ว เราก็น่าจะทำได้ ถ้าเราเอาจริง.

สำนักหอสมุด

## เชิงอรรถ

1. เช่น Tadashi Fukutake, *Japanese Society Today*. Tokyo : University of Tokyo Press, 1981, page 4.
2. เช่น Arifin Bey, "Islam, Secularity and Modernization : With Special Reference to Indonesia," in *Cultural Identity and Modernization in Asian Countries : Proceedings of Kokugakuin University*, Institute for Japanese Culture and Classics, 1983, p. 57
3. สัญญา สัญญาวิวัฒน์, *ทฤษฎีสังคมวิทยาศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์จุฬาฯ เอกสารอัดสำเนา* 2527
4. หนังสือที่อ่านง่ายให้ความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจญี่ปุ่นดี ขอแนะนำ ดร. ขุนทอง อินทรไทย *รู้จักญี่ปุ่น : เศรษฐกิจ สังคม*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2526
5. หนังสือที่ให้ความรู้ทั่วไปด้านสังคมและวัฒนธรรมของญี่ปุ่นที่ดีเล่มหนึ่งคือ Frederic H. Chaffee และคณะ, *Area Handbook for Japan*, Washington D.C. : Government House Printing, 1969
6. อ้างจาก *Nippon : Land and Its People* หนังสือของบริษัท Nippon Steel Corporation, Personnel Development Division, 1982
7. สกัดจาก Area Handbook for Japan อ้างแล้ว
8. สกัดจาก Nippon : Land and Its People อ้างแล้ว

## หนังสือและวารสารอ้างอิง

1. Ministry of Foreign Affairs, *The Japan of Today*. Tokyo : International Society for Educational Information, 1954
2. George B. Sansom, *Japan in World History*. Tokyo : C.E. Tuttle Comp. 1977
3. Harumi Befu, *Japan : An Anthropological Introduction*. Tokyo : C. E. Tuttle Comp. 1971
4. Edwin O. Reischauer, *Japan : Past and Present*. (3rd ed.) Tokyo : C.E. Tuttle Comp. 1984
5. The Japan Times
6. Japan Times Weekly
7. The Daily Yomiuri

# ปัจจัยทำให้ญี่ปุ่นเจริญเร็ว

บทคัดย่อ

สัญญา สัญญา เวทีวัน

ปัจจุบันเป็นที่ประจักษ์ว่า ประเทศญี่ปุ่นมีความเจริญก้าวหน้ามาก นับเป็นประเทศอุตสาหกรรมชั้นนำของโลกชาติหนึ่ง เชื่อกันโดยทั่วไปว่าญี่ปุ่นเริ่มทำการพัฒนาประเทศอย่างจริงจังตั้งแต่ 1868 ซึ่งเทียบได้กับสมัยรัชกาลที่ 5 ของเรา แล้วญี่ปุ่นก็แพ้สงครามโลกครั้งที่ 2 เมื่อ 1945 ถูกอเมริกาปกครองจนสิ้น 1952 จากเวลานั้นถึงเวลานี้เป็นระยะเวลาสั้นเหลือเกิน ที่ญี่ปุ่นสามารถฟื้นตัวและกลับมามีความเจริญทัดเทียมหรือล้ำหน้าชาติต่าง ๆ มากมาย ปัญหาจึงมีว่า ญี่ปุ่นทำได้อย่างไร มีปัจจัยอะไรที่ช่วยทำให้ญี่ปุ่นเจริญได้รวดเร็วเช่นนี้ บทความนี้พยายามตอบปัญหาข้อนี้

นักวิชาการมักบอกว่า ญี่ปุ่นอาศัย WAKON (Japanese spirit) YOSAI (Western technology) ในการพัฒนาประเทศ WAKON ได้แก่ปัจจัยภายใน YOSAI คือปัจจัยภายนอก อาศัยแนวคิดนี้เป็นกรอบ บทความนี้ได้ขยาย WAKON ออกไปเป็น 11 ปัจจัย คือ การทำงานเป็นกลุ่ม ความขยัน ความเอาใจจริงเอาใจ ความไม่เกรงกลัวต่ออุปสรรคและความประหยัด บทบาทของสตรี ความมีระเบียบวินัย ความพร้อมเพรียงและความซื่อสัตย์ นิสัยรักความงาม ความสะอาดและสุขภาพอนามัย ความนิยมคติปฏิบัติได้และความละเอียดแม่นยำ ความจำเป็นเนื่องจากสาเหตุต่าง ๆ เช่นขาดทรัพยากรธรรมชาติ ภัยธรรมชาติและการแพ้สงคราม ลักษณะชาตินิยม ความเข้มแข็งของผู้นำสามัญชน ความนิยมการศึกษาและวิทยาศาสตร์ และปัจจัยอื่นๆซึ่งยังมีอีกมาก เช่น ความกว้างขวางของตลาดสำหรับสินค้า ทั้งในประเทศและสหรัฐสำหรับระยะแรก การไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายด้านทหารมาก ความร่วมมือระหว่างรัฐและเอกชน เป็นต้น

ในด้าน YOSAI ได้กล่าวถึงลักษณะการรับนวัตกรรมจากต่างประเทศ ที่ทำกันเป็นกลุ่มก้อน ผู้นำสามัญชนไปศึกษาต่างประเทศที่ละมาก ๆ การแปลตำราต่างประเทศ การตั้งโรงเรียนสอนเกี่ยวกับนวัตกรรมโดยครูชาวต่างชาติ การลอกเลียนแบบอย่างจริงจังและฉลาด การเลือกรับเอาแต่สิ่งที่มีประโยชน์ใช้สอยก่อน การทุ่มเทเวลาในการพัฒนาอย่างต่อเนื่องเป็นเวลา 45 ปี ทั้งนี้โดยมีกระบวนการดำเนินการออกเป็น 3 ขั้น คือ ขั้น adopt (ลอก) adapt (เลียน) ปรับปรุงให้เข้ากับความต้องการและสภาพแวดล้อมของตนในขั้นนั้นและเหมาะกับตลาดระยะต่อมา และขั้น adept (เลิศ) คือ ความเป็นเลิศ ดีกว่า สวยกว่า มีประสิทธิภาพกว่าของเดิมที่รับเข้ามา ต่อจากนั้น บทความนี้กล่าวถึงสภาพปัจจุบันที่เปลี่ยนแปลงไปของญี่ปุ่น และเสนอแนะแนวการประยุกต์ความรู้กับประเทศไทย



# Factors Accelerating Japanese Development

## ABSTRACT

Sunya Sunyavivat

*Due to the fact that now Japan has attained a highly developed status of industrial development within an amazing period of time no matter how we consider the departing point : the Meiji period from 1868 or after her defeat in W.W. II, 1945. The problem for this paper then becomes, "What are the factors that accelerate the rapid development of Japan."*

From close observation supported by documents, no one would deny that there are a score of factors encouraging this swift change, the number is so great that categorization according to a certain theoretical frame is needed to systematize and comprehend. For our purpose, we take the popular principle of WAKON (Japanese spirit) YOSAI (Western technology) as our guiding framework. This theoretical position is, to the writer, in many ways, resemble that of Structural-Functional approach taking WAKON as causes within and YOSAI, causes without (reads from outside) the society working together to push the country to the front. For WAKON this article is delineated into 11 major areas, namely, group-oriented work, diligence and seriousness, persistence and thrifty, female role, nationwide disciplined and honesty, love of beauty, cleanliness and health, practical and exactness, necessities, nationalism, strength of lay leaders, propensity for education and science, and others e.g. cooperation between government and private sectors, less defense expenses.

For YOSAI, the emphasis is on the process and nature of accepting innovations from Western societies. This is characterize by practical orientation, group learning and working, modern school establishment with foreign teachers, lay leaders going abroad for training (also in large groups), abundant textbook translation and modeling of the original from abroad. The process of transferring innovations is seen in 3 steps: adopt (modeling) adapt (changing to suit local uses and environments), and adept (improving, modifying and beautifying to suit and attract customers. This is, in other words, commercialization). The rest of the paper is devoted to present Japan where older generation is giving way to younger ones who are not so determined and keen as the former and suggestions for application to Thailand.